

Fremtidens kulturbyggerier

Tendensanalyse
Udarbejdet af Seismonaut for Lokale og Anlægsfonden

SEISMON¹UT

LOKALE
ANLÆGS
FONDEN

Lokale og Anlægsfonden er en selvejende institution under Kulturministeriet. Fondens formål er at skabe fremtidens mødesteder, der er tilgængelige, giver mening og sætter spor. Lokale og Anlægsfonden udvikler, rådgiver og støtter hvert år forskellige typer faciliteter til kultur, aktivt udeliv og idræt. Det gælder nybyggeri, udbygning, omdannelse af eksisterende anlæg, indendørs faciliteter og udendørsanlæg. Som udgangspunkt følger der altid idegenerering, sparring og udvikling med, når der tildeles støtte til konkrete projekter. Fonden uddeler ca. 80-90 millioner kroner årligt til projekter i Danmark, i Grønland og på Færøerne.

Initiativtagerne bag tendensanalysen om fremtidens kulturbyggerier er Anna Hassel, arkitekt i Lokale og Anlægsfonden, og Birgitte Carlsen, udviklingskonsulent i Lokale og Anlægsfonden. Begge kan kontaktes for rådgivning af kulturprojekter.

SEISMON¹UT
August 2022

Indhold

Forord	5
Kulturbyggeri til fremtiden	6
De fem tendenser	10
1. Stedbundne kvaliteter .. Fra ikonisk byggeri til unikke steder	12
Vadehavscentret: I pagt med stedet, naturen og historien	
2. Flerfunktionalitet	22
Limfjordsteatret: Et kig ind i teatermaskinen på Mors	
3. Transformation	34
Maltfabrikken: Den røde dame danser på ny	
4. Udenfor murene	46
Sorøs kulturtorv: Fra parkeringsplads til levende byrum	
5. Bæredygtighed	56
Cosmos: Byens nye dagligstue på hovedgaden	
Pejlemærker for fremtidens kulturbyggeri	68

Forord

Der var engang, hvor kulturbyggeri var nogle store pragtbyggerier forbeholdt fine folk, der passivt så en teaterforestilling eller en ballet, mens de sad på plysbeklædte stole.

Sådan er det ikke længere. For i dag er kultur ikke forbeholdt de få, men dyrkes og indtages af alle samfundslag. Det stiller nye krav til, hvordan kulturbyggeriet tænkes.

Alene gennem de seneste 10 år har byggeriet af kulturfaciliteter udviklet sig voldsomt, og ofte skal byggeriet i dag kunne rumme mange forskellige slags aktiviteter og vidt forskellige målgrupper.

Det betyder, at kulturbyggeri rundt i Danmark findes i et utal af varianter, men hvad kendetegner egentlig det, der fungerer bedst? Og hvordan ser fremtidens kulturbyggeri ud?

I den analyse, som du sidder med foran dig, kan du dykke ned i de trends og tendenser, som

præger nutidens nytænkende kulturbyggeri. Kulturbyggerier i dag er meget mere end bygninger til passiv beskuelse – det er inddragende, inkluderende arkitektur, som skaber nye, aktive mødesteder med kulturen som omdrejningspunkt.

I analysen kan du læse om en række udvalgte projekter, der har valgt at gå nye og anderledes veje i forhold til, hvordan kulturbyggeri kan tænkes – og hvilke muligheder og udfordringer det skaber.

Du kan blandt andet læse om Limfjordsteatret på Mors, som arbejder med samspillet mellem rum, bruger og aktivitet. Du kan også blive kloge på Danmarks måske flotteste mellemrum, som ligger i Sorø, hvor en tidligere parkeringsplads nu er omdannet til et kulturelt byrum af høj kvalitet. Rapporten rummer mange flere gode eksempler på spændende nytænkende byggerier, der på forskellig vis understøtter det rige danske kulturliv.

Læs – og lad dig inspirere.

Vi håber, at analysen udvider samtalen om kulturens arkitektur. Tak til alle medvirkende som har bidraget til analysen.

Jon Gerner
Direktør, Lokale og Anlægsfonden.

Kulturbyggeri til fremtiden

Kulturens bygninger findes i mange forskellige varianter. Nogle er gamle, andre er helt nye. Det er interessant, hvordan vi forstår kulturens bygninger. Hvad er det, der kendetegner de faciliteter, vi bygger i dag, og hvor er udviklingen på vej hen? Hvad karakteriserer fremtidens kulturbyggeri? Og hvad er det for behov og adfærd, vi gerne vil stimulere, når vi bygger på en bestemt måde eller sammensætter funktioner og organisationer i nye konstellationer?

Vi tænker måske ikke over det, men kulturbyggerier skaber fysiske og mentale rum, der adskiller sig fra stort set alle andre steder, hvor vi er og opholder os i det daglige. Kulturens bygninger er samfundets (re)kreative knudepunkter. Det lokale bibliotek, museet, teatret eller kulturhuset er alle steder, der er skabt til, at vi kan mødes og forholde os til os selv, til hinanden og til verden på nye måder. Her oplever vi noget af det ypperste, vi mennesker kan præstere med vores krop, stemmer og viden. Vi bliver rørte, fascinerede, forundrede, nysgerrige og underholdt. Det er steder, hvor vi kan fordybe os og lære nyt, og hvor vi kan udfolde og dyrke vores egen kreativitet og interesser - alene eller sammen med andre.

Der sker meget inden for kulturbyggeriet i disse år. Der bliver eksperimenteret med arkitektur, beliggenhed, indhold og organisationsformer. Det er en dynamisk udvikling, hvor de forskellige dele konstant påvirker hinanden og skaber nye konstellationer og muligheder. Samtidig står nutidens kulturbyggerier på skuldrene af en historisk arv, der går tilbage til oplysningstiden, og som (måske ubevidst) fortsat præger vores fælles forståelse af, hvad kulturbyggerier er og skal være.

Bygninger fortæller historier. De skaber steder. Det gælder ikke mindst kulturbyggerier, som gennem tiden har været et spejl af tidens kulturelle og politiske strømninger. Siden etableringen af de store nationale kulturinstitutioner som Kunstakademiet, Nationalmuseet, Statens Museum for Kunst og Det Kongelige Teater, har kulturens bygninger sat deres præg på byrum og steder rundt om i landskabet. Historisk blev kulturbyggerierne placeret centrale steder i byens midte. Arkitekturen var imponerende både i udtryk og skala og manifesterede kunstens og kulturens position i datidens samfund. De var et statussymbol for den til enhver tid herskende magtelite: Kirken, kongen og borgerskabet, og havde samtidig en social funktion, der handlede om at mødes, se og blive set, hvilket stadig gælder den dag i dag.

Mange steder bærer kulturens historiske bygninger fortsat traditioner og fortællingerne videre, men på nye måder. Kunstnere og kreative udfordrer til stadighed tidligere tiders normer og konventioner og skaber nyt indhold for nye generationer af publikum. Kulturens bygninger er også andet og mere end de store nationale institutioner. Rundt om i hele landet

har forsamlingshuse og kulturhuse gennem tiden været hjemsted for kulturelle fællesskaber på tværs af kunstformer som sang og musik, håndarbejde, billedkunst og meget mere. Med folkebibliotekets indtog i hele landet i begyndelsen af 1900-tallet, blev der skabt et fælles offentligt rum for at søge viden, der i dag er det mest benyttede kulturtilbud herhjemme. Kulturbyggerierne og de funktioner og behov, de opfylder i samfundet, favner bredt, og det ændrer sig over tid. Derfor er det interessant at undersøge, hvad der karakteriserer de kulturbyggerier, der bliver realiseret i disse år, og hvor udviklingen er på vej hen.

Det er vores ønske, at denne tendensanalyse og casesamling kan bidrage til at nuancere billedet og forståelsen af kulturens byggerier og anspore til nye samtaler om, hvordan vi bygger til kulturen i fremtiden.

“Den menneskelige skala er vigtig at tænke ind, særligt ved store byggerier som Dokk1 i Aarhus. Det kræver, at man er bevidst om at skabe sammenhæng mellem ude og inde, så tærsklen for at træde ind er så lille som mulig. At man nærmest flyder ind i bygningen og ikke stiller spørgsmål undervejs om, hvad man egentlig skal her. Oplevelsen af bygningen starter udenfor, så det er afgørende, at det har en inviterende karakter og mulighed for, at man kan slå sig ned og bare være.”

Marie Østergård, bibliotekschef, Aarhus Kommune

“Et byggeri skal ikke være tonedøvt. Man skal sætte sig ind i den kultur, der har været. Fremtidssikring af kulturbyggeri kræver, at man som bruger føler forankring og tilknytning. Måske vi ikke selv har oplevet det, men vi har fået det fortalt og har en fælles bevidsthed om stedet og dets historie. Det gør de her kultursteder relevante. At de er med til at skabe vores fælles bevidsthed, erfaring og historie.”

Ane Cortzen, arkitekt samt tv- og radiovært

De fem tendenser

I tendensanalysen ser vi nærmere på udviklingen på tværs af biblioteker, museer og udstillingssteder, teatre, kulturhuse og kulturtorve. Vi præsenterer fem hovedtendenser, som aktuelt sætter dagsordenen inden for kulturbyggerier i Danmark.

Analysen er suppleret af fem cases, som viser eksempler på nyere kulturbyggerier, der på forskellig vis afspejler og perspektiverer tendenserne. Tendenserne skal ikke ses som adskilte størrelser, men snarere som elementer i udviklingen af vellykkede og velfungerende kulturbyggerier. Samtidig er casene eksempler på, hvordan de forskellige tendenser varierer og træder forskelligt frem afhængigt af konteksten for det enkelte kulturbyggeri.

De fem tendenser er identificeret på baggrund af interviews med ledere af kulturinstitutioner, arkitekter og landskabsarkitekter, kommuner og brancheorganisationer, der alle har været involveret i realisering af nyere kulturbyggeri.

De fem tendenser er:

- 1. Stedbundne kvaliteter**
- 2. Flerfunktionalitet**
- 3. Transformation**
- 4. Udenfor murene**
- 5. Bæredygtighed**

1. Stedbundne kvaliteter

Fra ikonisk byggeri til unikke steder

Kulturbyggerier skal ikke være ens landet over. Der er et stadig større fokus på at få de stedbundne kvaliteter ind i byggeriet. Det handler om, hvordan bygningen indgår i samspil med stedet. Det gælder både den fysiske placering i relation til byrummet eller landskabet og ved at bruge stedets særlige historie eller karakter som inspiration i arkitekturen og valg af materialer.

2. Flerfunktionalitet

Samspillet mellem faciliteten, aktiviteter og brugere

Der samles stadig flere funktioner, organisationer og brugergrupper i de nye kulturbyggerier. Det skaber nye spændende konstellationer og samarbejder på alle niveauer. Samtidig understreger det vigtigheden af at tænke funktionalitet, aktiviteter og brugerbehov tidligt ind i udviklingsprocessen. Hvor multifunktionalitet samlede flere funktioner i samme rum, handler flerfunktionalitet om at skabe en variation af rum, der opfylder bestemte behov, og kombinere dem med fælles-faciliteter og mødesteder.

3. Transformation

En kvalitet, der ikke kan købes for penge

Transformationen af ældre industribygninger til kulturelle formål er ikke i sig selv en ny tendens, men den kommer sandsynligvis til at fylde endnu mere. Særligt når det gælder kulturbyggerier. For selvom en transformation typisk er mere krævende og omkostningstungt end nybyggeri, rummer den nogle helt særlige kvaliteter i forhold til at bevare og udvikle et steds historie og identitet.

4. Udenfor murene

Mellemrum med kulturoplevelser

Der er kommet et større fokus på at aktivere områderne rundt om kulturbyggerierne og det potentiale, der er i at bearbejde pladser og byrum med kunst og kultur som afsæt. Flere arbejder med at skabe sammenhængende byrum og tilbyde nye oplevelser for borgere og besøgende, der aktiverer og formidler stedets historie, fortællinger og identitet.

5. Bæredygtighed

Det handler om at vælge

Bæredygtighed er den tendens, som måske fylder allermest disse år, men som samtidig er sværest at arbejde med i praksis, fordi det griber ind i alle elementer af et byggeri og den efterfølgende brug. Det er både klimamæssig bæredygtighed, social, kulturel og økonomisk. Bæredygtighed i kulturbyggeri handler derfor i høj grad om at tage stilling og vælge hvornår og hvordan man prioriterer mellem de forskellige områder af bæredygtighed - i byggefasen og når byggeriet tages i brug.

Stedbundne kvaliteter

Fra ikonisk byggeri til unikke steder

Gennem de senere år er der sket en ændring i tilgangen til kulturbyggerier. Tidligere var det selve bygningen og dens arkitektur, der var i centrum. I dag er der derimod en større forståelse og opmærksomhed på stedets eksisterende kvaliteter. Det gælder både i forhold til at afspejle et steds historie og identitet i byggeriet og tilpasse skala og arkitektur til byrum eller landskab.

Arven fra det ikoniske byggeri

Det har ofte været selve bygningen, der var i centrum, når der blev bygget nyt kulturbyggeri. Det var bygningerne, der skabte fortællingerne i kraft af deres form og karakter. Det går helt tilbage til etableringen af de store nationale kulturinstitutioner i 1700- og 1800-tallet og er videreført i moderne kulturbyggerier. Jørn Utzons Operahus i Sydney og Guggenheim museet i Bilbao, som er tegnet af Frank Gehry, er to af de mest kendte eksempler. Siden har det ikoniske kulturbyggeri sat dagsordenen og blevet brugt som et greb i by- og destinationsudviklingen over hele verden.

De moderne, ikoniske kulturbyggerier var bevidst larmende og skulle tiltrække opmærksomhed ved at skabe en kontrast til det eksisterende. Men udviklingen rykkede også grænserne for, hvordan et kulturbyggeri kunne være og se ud. Der blev eksperimenteret med arkitektur og materialer, og bygningerne var i sig selv et kunstværk. Det var nyt, interessant og anderledes. Kulturbyggerierne var og er fortsat en international statusmarkør, der er med til at positionere byer i den globale konkurrence

om at være en attraktiv kulturby. Selvom dette primært er et storbyfænomen og typisk har omfattet store og meget dyre kulturbyggerier, har det i mange år været et mindset, der også har præget kulturbyggerier i mindre skala. Det store fokus på bygningen som attraktion har gjort, at bygningens udtryk og fysiske fremtoning nogle gange har overskygget funktion, indhold og stedets eksisterende kvaliteter. Det ikoniske kulturbyggeri har dermed en risiko for at blive en monolit i byrummet eller landskabet uden sammenhæng til det eksisterende sted og stedets historie. Sat på spidsen kunne flere af de moderne, ikoniske kulturbyggerier have ligget hvor som helst.

I dialog med stedet og historien

Over de senere år er der flere eksempler på byggerier, der har et andet udgangspunkt, og som i langt højere grad tager afsæt i stedets eksisterende kvaliteter og historie. Det skal ikke ses som et opgør mod, at bygningen er udtrykksfuld og har karakter, men udgangspunktet for arkitekturen er en anden. Der er en langt større opmærksomhed rettet mod den kontekst, byggeriet er en del af, og hvordan det spiller

Foto: Anders Sune Berg

Kannikegården Ribe

Opførelse	2014-2016
Bygherre	Ribe Domsogns Menighedsråd
Arkitekt	Lundgaard & Tranberg Arkitekter

I 2016 blev Kannikegården indviet ved Ribe Domkirke. Foruden at understøtte kirkelige funktioner som menighedsråd og kirkens ansatte, danner bygningen ramme for kulturelle arrangementer som foredrag, koncerter og filmforevisning.

sammen med det omkringliggende byrum eller landskab. Et eksempel herpå er Kannikegården i Ribe, der ligger i det historiske byrum ved Domkirken. Bygningen tilføjer noget nyt, samtidig med at den indgår i naturlig dialog med de omkringliggende historiske huse. Andre eksempler er Tirpitz ved Blåvand, der skærer sig ind i landskabet ved et bunkeranlæg fra 2. Verdenskrig, eller Moesgaard Museum, hvor det græsklædte tag flyder sammen med det åbne englandskab, som museet er omgivet af.

Tendensen om de stedbundne kvaliteter går dybere end det arkitektoniske udtryk. Det handler om at finde ind til stedets historie og særlige kendetegn med det formål at løfte eller nuancere den eksisterende historie, frem for at skabe et brud med fortiden. Hvor det for de store ikoniske kulturbyggerier handlede om at skabe international gennemslagskraft og synlighed, så handler det stedbundne i langt højere grad om at give noget tilbage til stedet og fremhæve de lokale kvaliteter. Derved bliver der også skabt en stærkere grundfortælling for kulturbyggeriet, fordi det netop spejler og forstærker det, der i forvejen er særligt for området.

Når vi ser på tværs af de fem cases i nærværende tendensanalyse, er de alle eksempler på kulturbyggeri, der tager afsæt i de stedbundne kvaliteter. Men de gør det på hver deres måde. Nogle steder sker det meget konkret ved at omforme og transformere en eksisterende bygning. Andre steder er det selve arkitekturen og valget af materialer, der refererer til stedet.

Skaber lokalt ejerskab og stolthed

Med et øget fokus på de stedbundne kvaliteter følger en opmærksomhed på den lokale forankring, og hvordan en ny kulturfacilitet bidrager til lokalsamfundet. Der er i sagens natur forskel på et bibliotek, teater, museum eller kulturhus - både i forhold til hvem der kommer, og hvordan de bliver brugt. Det er nogle kulturelle koder, som kan være svære at nedbryde. Der vil for langt de fleste være en lav adgangsbarriere for at bruge det lokale bibliotek, mens barrieren for det meste vil være højere for museer og teatre. En stærk lokal forankring kan være en måde at åbne en kulturfacilitet for et bredere publikum. Det handler om at invitere de lokale borgere inden for tidligt i processen og give dem mulighed for at bidrage, hvor det er muligt. Det kan være alt fra udendørs fællesspisning til særlige rundvisninger på byggepladsen kombineret med en kulturel oplevelse. Bygningen i sig selv skaber ikke lokalt ejerskab, men etableringen af en ny kulturfacilitet er en anledning, der kan være med til at tiltrække borgere. De stedbundne kvaliteter handler derfor også i høj grad om de mennesker, der lever og bor i området. De er nemlig i høj grad med til at sikre liv og aktivitet, når en ny kulturfacilitet åbner dørene.

“Hvad enten man arbejder med at forstærke eller skabe kontraster, når man bygger nyt eller transformerer, bør man altid have øje for det, som er med til at definere stedets grundessens. Et steds særkende kan jo defineres af mange forskellige ting. Det kan være klima, jordbundsforhold, de lokale fortællinger, natur- og kulturhistorie, der kan være orienteringer i byrummet eller landskabet, skala og proportioner. Det vigtige er, at man har fat i stedet fra starten.”

Marianne Levinsen, arkitekt MAA og indehaver, Marianne Levinsen Landskab

“Kulturbyggeri kan være med til at fortsætte en fortælling i lokalområdet. Ved at integrere den lokale historie i byggeriet, er det med til at give lokalområdet nyt liv. Med Øhavsmuseet i det gamle slagteri er der blevet skabt et nyt offentligt mødested og et rum for dialog og samtale, som manglede i byen.”

Peter Thor Andersen, direktør, Øhavsmuseet

**Tirpitz
Blåvand**

Opførelse 2015-2017
 Bygherre Museums Center Blåvand Fonden og
 Vardemuseerne
 Arkitekt Bjarke Ingels Group

Museet er bygget op omkring den gamle Tirpitz bunker fra Anden Verdenskrig. Bygningen er integreret i klitlandskabet og åbner sig for publikum som et smalt snit gennem klitten. Museet rummer fem store udstillingsrum.

Foto: Rasmus Hjortshøj og Mike Bink

Vadehavscentret

I pagt med stedet, naturen og historien

Vadehavscentret er en særlig bygning på et særligt sted. Vadehavet har sin egen rytme og landskabelige karakter. Det strækker sig ca. 800 km fra Ho Bugt ved Esbjerg ned til den hollandske by Den Helder og er et af de vigtigste tidevandsområder i verden.

Vadehavscentret formidler landskabet, naturen med det særlige fugleliv og kulturhistorien i Vadehavet. Det blev etableret i 1992 og fik til huse i en nyopført bygning i 1996. Det var en traditionel udseende bygning inspireret af egnens gårde med hvidpudsede murstensvægge og rødt tegltag. I takt med at interessen for Vadehavet voksede, opstod behovet for at udvide besøgsstedet og udstillingsfaciliteterne. Med de eksisterende bygninger som udgangspunkt blev hele besøgsoplevelsen og udstillingskonceptet gentænkt med afsæt i Vadehavets særlige karakteristika. Forud for arkitektkonkurrencen blev der udarbejdet et detaljeret formidlingskoncept for udstillingen af JAC Studios. Da arkitekterne gav deres bud på udvidelsen af bygningen, skete det derfor med udgangspunkt i en stærk stedslig

fortælling og en klar vision for formidlingen og den fremtidige udstillings visuelle identitet.

Landskabet og naturen som inspirationskilde

Det blev dermed Vadehavet som sted og oplevelse, der kom til at gennemsyre bygningens æstetiske udtryk - både inde og ude. Det usædvanlige arkitektoniske greb har resulteret i en organisk bygning med markante skulpturelle egenskaber. Bygningen er en oplevelse i sig selv og skaber en nysgerrighed og forventning til dens indhold.

Bygningen fascinerer også i kraft af det særlige, tækkede tag, der fortsætter ned af væggen og går ud i ét. Præcis som med oplevelsen af Vadehavet, hvor sandbanker, hav og himmel smelter sammen ude i horisonten. Det var dog først efter, at bygningens overordnede linjer var formgivet, og efter at arkitekterne begyndte at arbejde med overflader og materialer, at ideen om de tækkede flader opstod. Styrken ved det tækkede udtryk er, at det taler sammen med både naturen og kulturhistorien i området. Det knytter bygningen til stedet på en naturlig og meningsfuld måde, da rørskovene i marsken er

en vigtig del af Vadehavets natur. Hvert forår og efterår går hundredtusindvis af trækfugle til ro i rørene, når solen går ned efter at have brugt dagen på at finde føde i Vadehavet. Samtidig er der en lang lokal tradition for at bruge rørene som byggemateriale, og de tækkede tage kan stadig opleves på flere af de gamle gårde langs med kysten.

Det, der er lykkedes særlig godt på Vadehavscentret, er, at arkitekturen samler stedets fortællinger i en bygning, som samtidig er tilpasset og i balance med det omkringliggende landskab. Det paradoksale er, at bygningen

“Vadehavet er vildt og fascinerende på sin helt egen måde. Det flade, flade landskab er i konstant forandring på grund af havet, der stiger og falder, og naturens skiftende farver. Oplevelsen af sandbankernes vandrette linjer, de menneskeskabte diger, der sikrer området mod oversvømmelse og afvandringsgrøfterne, der skærer sig gennem marsken og giver illusionen af, at landskabet skråner svagt mod horisonten. Det er det, vi har forsøgt at indfange i bygningens arkitektoniske udtryk.”

Kasper Pilemand, arkitekt MAA og partner, Dorte Mandrup Arkitekter

alligevel fremstår markant og ikonisk i sin form og udtryk, men det er gjort med en stor forståelse og sensitivitet for stedet. Den er på en gang ydmyg og dragende. Som leder af Vadehavscentret Klaus Melbye udtrykker det:

“Vadehavscentret forstyrrer ikke dit øje. Det giver en ro i landskabet. Som udgangspunkt tænkte vi ikke, at bygningen skulle være ikonisk på grund af beliggenheden, men det blev den alligevel på sin egen måde og egne præmisser. Bygningen er udtryksfuld og udtrykker noget af den historie, den er en del af.”

Det er en tilgang til kulturbyggerier, der adskiller sig fra mange andre kulturbyggerier gennem de seneste 30 år. Både herhjemme og internationalt. Vadehavscentret er eksemplet på, at kulturbyggerier kan være ikoniske i sin arkitektur og rumme en stor oplevelsesværdi, uden at det er på bekostning af det omkringliggende miljø.

Samspil mellem ude og inde

Med udbygningen af de eksisterende bygninger er der også skabt et lukket gårdmiljø inspireret af den islandske tundra, som refererer til trækfuglene, og hvordan Vadehavet globalt er forbundet til steder tusinder af kilometer mod syd og nord. Det bidrager til at forlænge fortællingen ud i det udendørs opholdsrum og skabe en naturlig sammenhæng mellem oplevelsen inde og ude.

Vadehavscentret genåbnede i 2017 og har siden da arbejdet med at udvide og opgradere faciliteterne. I den første fase af udbygningen var der ikke anlægsøkonomi til at gennemføre hele planen for udvidelsen. Det betød bl.a., at et af de udstillingsrum, som var dedikeret til kulturhistorien i den nybyggede del, blev udskudt. Den sidste af de oprindelige bygninger samt nye bygninger til depot og opbevaring blev ligeledes udskudt. I 2019 åbnede kulturrummet med en ny udstilling og fuldendte den planlagte udbygning. Inden for det kommende år igangsætter Vadehavscentret sidste del af renoveringen af de oprindelige bygninger, så det æstetisk kommer til at harmonere med resten af bygningen. Alle udvidelser og tilbygninger bliver skabt med udgangspunkt i hovedbygningens æstetik og arkitektur. Det gælder også faciliteter som lager og depot, hvor en del af udstyret fra centrets aktivitetsture i Vadehavet opbevares. Det handler om at skabe en sammenhængende bygningsmasse. Det sker ud fra en samlet plan, der tager afsæt i arkitekternes læsning af stedet.

“Da vi blev præsenteret for Dorte Mandrup Arkitekters konkurrenceforslag, blev vi fanget af det langstrakte stråttækte tag. Det var de langstrakte linjer og horisonter, der går igen i sandbankerne ved Vadehavet. Vi kunne ikke gætte, hvad materialerne var, så da vi læste, at det var stråttækt, tænkte vi, at det var genialt.”

Klaus Melbye, leder, Vadehavscentret

Gårdrummet i Vadehavscentret er skabt med naturlige materialer og inspireret af den islandske tundra, hvor den islandske ryle yngler.

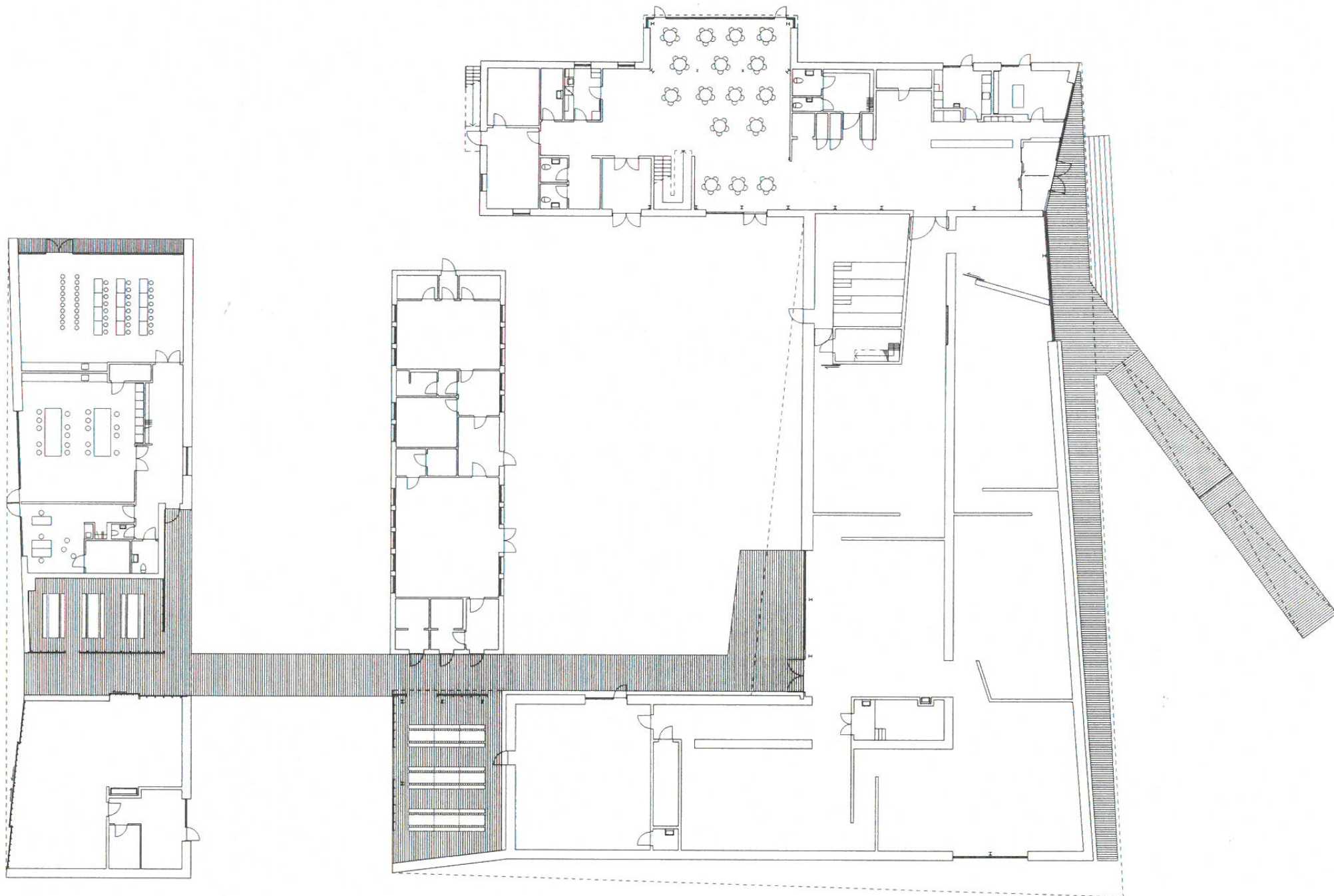
Foto: Adam Mørk

Vadehavscenteret

Vester Vedsted sydvest for Ribe

Opførelse	2015-2017
Bygherre	Esbjerg Kommune
Arkitekt	Dorte Mandrup Arkitekter
Landskabsarkitekt	Marianne Levinsen Landskab
Udstillingsdesign	JAC Studios
Anlægspris	53 mio. kr.
Areal	2.800 kvm, udstilling 1.000 kvm
Anlæg	Om- og udbygning af eksisterende bygning
Driftsmodel	Den selvejende institution Fonden for Vadehavscentret
Organisation	15 fastansatte medarbejdere
Årlig driftsbudget	Ca. 10 mio. kr.

Flerfunktionalitet. Samspillet mellem faciliteten, aktiviteter og brugere

Der er en bevægelse fra multifunktionelt til flerfunktionelt byggeri. I det multifunktionelle byggeri har der været en tendens til at fylde rummene med for mange funktioner. Det flerfunktionelle byggeri tager udgangspunkt i funktion og brugerbehov, så det er funktionen, der afgør udformningen af det enkelte rum. Det skaber en tydelighed for brugerne og bidrager til at skabe et større ejerskab, da brugerne i højere grad kan sætte deres præg på stedet og gøre det til deres eget.

Et nyt blik på sammensætning af funktioner og brugere

Tidligere var kulturbyggerier defineret af et tydeligt formål og funktion. Et teater var bygget og indrettet til at vise scenekunst, og alt var designet med udgangspunkt i at skabe en bestemt type oplevelse. Førhen var funktion, organisation og bygning samlet i ét, men over en årrække er der sket en opløsning af grænserne. Det betyder, at de forskellige funktioner i langt højere grad flyder sammen i de nye kulturbyggerier. Der opstår nye fælles snitflader, som kan bidrage til at styrke og løfte det lokale kulturbedud gennem forbedrede fysiske rammer, hvor nye samarbejder på tværs af aktører kan opstå. Det udfordrer måden, hvorpå man traditionelt har organiseret og indrettet sig på. Fra at have sit eget sted til at være del af en større helhed - både fysisk og organisatorisk. Det stiller større krav til indholdet og programmeringen af kulturbyggerier, for hvordan skaber man den rette balance mellem aktører, brugere og funktioner?

Når der skal bygges nye kulturbyggerier, er der derfor et langt større fokus på, at de skal opfylde flere behov. Det sker ud fra ønsket om at åbne

de kulturelle faciliteter og gøre dem tilgængelige for flest mulige. Der bliver arbejdet med at skabe en højere grad af transparens og åbenhed i det arkitektoniske udtryk, og der bliver tilføjet flere forskellige funktioner i bygningerne. For eksempel er borgerservice blevet en integreret del af mange biblioteker. Forskellige kulturelle aktører er i stigende grad samlet under samme tag. Det kan være arkiv, bibliotek, kulturhus eller spillested, der bliver integreret på forskellig vis. Vi ser desuden, at flere kulturfaciliteter åbner op for andre brugere og giver plads til

“Hvad er det, der skaber et dejligt sted båret af fællesskaber? Det er ikke alt det her multi. Med multifunktionalitet og de ‘kloge kvadratmeter’ prøver man at opfylde flere behov på en gang, men i virkeligheden drømmer alle om deres egne kvadratmeter. I vores ungehus [Bygning 5 i Nicolai Kultur, red.] er vi gået den anden vej, hvor vi har givet nogle af de faste brugere et lokale, hvor der medfølger et fælles ansvar for at drive huset.”

Mette Strømgaard Dalby, chef for Nicolai Kultur og formand for Kulturhusene i Danmark

Bygning 5 Kolding

Bygning 5 er et Kulturhus i Koldings centrum, beliggende i Nicolai komplekset, med plads til kulturaktører, værksteder samt rådgivning indenfor kulturiværksætteri. Huset er tiltænkt unge mellem 17-35 år.

Foto: Nicolai Kultur

andre aktiviteter. Fra teatret, der lægger lokaler til gymnasiets dramaundervisning, museet, som holder borgermøder, til kulturhuset, der arrangerer fællesspisning. Kulturfaciliteterne kan i dette perspektiv ses som 'det tredje sted', der for brugerne adskiller sig fra både hjemmet og arbejdspladsen. Det er et sted, vi opsøger og dyrker i vores fritid. Det er et mødested, men også meget mere end det. Det er netop i samspillet mellem de kreative og kunstneriske funktioner, at de nyere kulturbyggerier ofte tilfører et område noget ekstra. Det er et åbent og offentligt rum, hvor det lokale liv kan udspille sig og bliver en fælles referenceramme og identitetsmarkør. En vigtig pointe her er, at der ikke er en model for, hvad der er meningsfuldt at samle i en ny eller eksisterende kulturfacilitet. Det afhænger af den specifikke kontekst, og hvad det er for nogle behov, kulturfaciliteten skal opfylde. Det afhænger både af placeringen, de fysiske rammer og mulighederne for at udvide, transformere eller bygge nyt samt de berørte organisationer, aktører og borgere.

Flerfunktionalitet frem for multifunktionalitet

Ideen med at samle forskellige funktioner er ikke ny, men den har primært haft et multifunktionelt afsæt. Det gælder særligt på idræts- og bevægelsesområdet, hvor der er blevet eksperimenteret med at skabe multifunktionelle rammer. Formålet med de multifunktionelle faciliteter har været at skabe nogle bygninger,

hvor de samme rum bliver benyttet til flere forskellige aktiviteter. De multifunktionelle rum blev set som en måde at samle forskellige brugere og aktiviteter og derigennem inspirere til nye samarbejdsflader og fællesskaber. Samtidig var det også et middel til at opnå en bedre udnyttelsesgrad af lokalerne. Udviklingen har bl.a. betydet, at de traditionelle rammer er blevet udfordret, og der er blevet skabt nye og mere fleksible rammer for forskellige aktiviteter. Men de multifunktionelle faciliteter har også været under tiltagende kritik. I forsøget på at tilgode se mange forskellige funktioner og behov, er risikoen, at de multifunktionelle rum ikke fungerer optimalt for de tiltænkte brugergrupper. Der har været en tendens til at overprogrammere bygningerne, hvilket er gået ud over kvaliteten af både rum og aktiviteter. Tendensen i nyere kulturbyggerier går derfor i retning af at arbejde med flerfunktionalitet frem for multifunktionalitet. Med andre ord er der kommet et større fokus på, hvilke rammer der er optimale for de konkrete aktiviteter og brugergrupper, men fortsat i nogle fælles fysiske rammer. Det handler om at skabe klare rammer for funktioner og aktiviteter, så det skaber genkendelse hos brugerne. Det er afgørende, at der bliver skabt et tilhørsforhold og ejerskabsfølelse blandt brugerne, så de ser det som deres sted og samtidig har interesse i at indgå i et større fællesskab med de øvrige brugere i huset.

Med flerfunktionalitet er ambitionen fortsat at samle flere forskellige brugergrupper, men

at gøre det ud fra deres behov og præmisser, og så fokusere på at skabe et miljø rundt om, der understøtter tværgående fællesskaber og interaktion. Flerfunktionalitet taler dermed ind i behovet for, at der er fælles områder eller 'mellemrum' som er integreret i bygningen og udeområdet. 'Mellemrummet' dækker over de åbne, uformelle offentlige rum, som opstår i overgangen mellem forskellige funktioner og faciliteter. Der, hvor man kan dyrke fællesskaber på tværs i form af fællesspisning, borgerdrevne aktiviteter eller hvor man som besøgende kan holde en pause. Det bliver ofte refereret til som et mødested - et begreb som også har fyldt meget de senere år i relation til kulturbyggerier. Pointen er, at et mødested bliver skabt i kraft af bygningens aktiviteter og funktioner.

“Vi skal være et mødested og det tredje sted. Det er vigtigt at skelne mellem de to. Jeg synes særligt det tredje sted er interessant. Det er hverken hjemme eller arbejde, og det er et sted, du vælger at gå hen i din fritid. Vi skal også være mødestedet, men det er ikke det eneste, vi skal være.”

Marie Østergård, bibliotekschef, Aarhus Kommune

Indhold og funktion før form

Det kan være udfordrende at skabe en flerfunktionel kulturfacilitet, som efterkommer forskellige behov. Der vil ofte være mange ønsker til, hvad bygningen skal kunne og rumme. I de fleste tilfælde vil der være begrænsninger i forhold til bygningens størrelse og økonomi - både hvad angår anlæg og drift. Der vil derfor altid være tale om en forhandling om de kvadratmeter, der er til rådighed. Selve programmeringen af bygningen får dermed stor betydning i forhold til at skabe et vellykket byggeri.

I modsætning til det multifunktionelle tager det flerfunktionelle kulturbyggeri udgangspunkt i en eller flere kernefunktioner for at skabe de optimale rammer for den konkrete funktion. Rundt om kan man så tilføje elementer og funktioner, der understøtter og udvider brugen. Men det er hele tiden med afsæt i den primære funktion. Ved at fokusere på indholdet før formen sikrer man samtidig, at de fysiske rammer er tilpasset de specifikke behov og funktioner, som bygningen skal opfylde. Et gennemarbejdet byggeprogram kan ligeledes fungere som et kreativt bånd for arkitekterne i formgivningen af bygningen, og derved bidrage til at styrke det samlede udtryk og tilknytning til stedet og indholdet.

I en indholds- og funktionsdrevet udviklingsproces handler det om at identificere de forskellige behov tidligt i processen, og derefter omstille behovene til konkrete rum og funktioner.

At starte med indholdet kan være en udfordring for nogle. Det er ofte nemmere at forestille sig, hvordan en bygning skal se ud, end det er at forholde sig til indholdet, og hvordan rum og funktioner skal spille sammen inde i bygningen. Det er en proces, der kræver tid og fokus, og at man inddrager de faglige kompetencer (tekniske som kunstneriske) hos de brugere, der har deres daglige gang i huset. Det handler om at afdække publikums- og brugerflow, interne arbejdsgange, tekniske systemer, fordeling mellem de områder, der er åbne for brugere og publikum, og backstagefaciliteter med kontorer og mødelokaler, værksted, depot og opbevaring m.m. Det er et puslespil der skal lægges og som skal være på plads inden at de ydre rammer bliver endeligt fastlagt.

En særskilt pointe i forlængelse heraf er, at der har været en tendens til at underprioritere backstagefaciliteter i kulturbyggerier. Der har i stedet været et fokus på at prioritere så mange kvadratmeter som muligt til de åbne og brugerrettede aktiviteter. Konsekvensen af de manglende kvadratmeter til backstagefaciliteter er, at det begrænser stedernes fleksibilitet, og der er en risiko for dårlige arbejdsforhold for medarbejderne, der i sidste ende kan gå ud over de brugerrettede aktiviteter. Det kan være på grund af manglende plads til opbevaring af materialer og igangværende produktioner eller at backstagefaciliteterne er placeret uhensigtsmæssigt i forhold til arbejdsgange og brugen af bygningen.

“Jeg har endnu ikke været et sted, hvor man har tænkt opmagasinering og backstagefaciliteter ordentligt igennem. Det betyder, at man som kulturmedarbejder kommer til at bøvle med sådan nogle ting i hverdagen.”

Mette Strømgaard Dalby, chef for Nicolai Kultur og formand for Kulturhusene i Danmark

Limfjordsteatret

Et kig ind i teatermaskinen på Mors

I det cirkelformede Limfjordsteater er vrangen vendt ud på det klas-siske teaterbyggeri. Her er back-stage også frontstage. Det resulterer i et scenekunsthus, der ikke ligner noget andet. Foruden professionelle rammer for scenekunstens kreative og tekniske processer samt funktionelle øve- og teatersale er der på Limfjordsteatret fokus på at favne og inddrage det lokale forenings- og kulturliv.

Limfjordsteatret er et egnsteater, der har eksisteret siden 1989. I mange år har teatret haft det særlige mål at løfte og udvikle egnens kulturliv. Teaterdirektør Gitta Malling havde en klar vision om at skabe en teaterbygning, der skulle åbne sig mod sine omgivelser og være et levende og inviterende hus. I 2019 åbnede den nye teaterbygning, som fungerer i et tæt samarbejde på tværs af teatret, uddannelsesinstitutioner, teaterskole og det frivillige foreningsliv på Mors.

Et hus for scenekunst med afsæt i unge

Limfjordsteatret er opført i tilknytning til de eksisterende ungdomsuddannelser i udkanten af Nykøbing Mors. Limfjordsteatrets leder Gitta Malling fortæller:

“Vi ville ligge et sted, hvor vi var i samarbejde med nogen, der havde brug for os. Vi endte her, hvor der er meget synergi mellem uddannelsesstedet - et vækstlag i området - og teatret. Det er individuelt for projekt til projekt og by til by, hvor det magiske spot er. På Mors var det her for os. Det er ikke altid midt i centrum af en by, at det giver mest mening.”

Eleverne på uddannelsesinstitutionerne blev tidligt involveret i udviklingen af det nye teater. Her kom eleverne frem til særligt to refleksioner, som skulle vise sig at blive centrale i den videre dialog mellem arkitekterne og Limfjords-teatret. Gitta Malling fortæller:

“I 2012 blev der holdt en innovationsdag faciliteret af elever fra HTX, hvor eleverne fra alle institutionerne var med. Temaet var: ‘Hvis der skal ligge et teater her, hvordan skal det så være?’ Fra eleverne var der et stort ønske om, at der skulle være en masse rum, hvor de kunne øve to og to. Så det tog vi med videre i dialogen med arkitekterne. Det andet der blev tydeligt var, at de, der ikke kendte til teaterverden i forvejen, ikke vidste, at der er en hel maskine bag det, der foregår på scenen. Der er værksted, kostumer, lyd og lys, øvninger og meget mere. Det gav ideen til at vise ‘teatermaskinen’ frem og vende vrangen ud på teatret.”

360 graders anvendelighed

Teatermaskinen blev et kernebegreb for visionen med byggeriet. På Limfjordsteatret skulle der være nem adgang til de faciliteter, der typisk er forbeholdt et teaters backstagefaciliteter. Limfjordsteatret er tegnet af CEBRA Arkitekter i samarbejde med arkitekt Boris Brorman Jensen, der tog udgangspunkt i konceptet om en flerfunktionel teatermaskine. Arkitekt Charlotte Schmidt (tidl. CEBRA Arkitekter) fortæller:

“Den skulle være rund - eller tilnærmelsesvis rund. Det giver en mulighed for, at du kan vise alle sekvenserne af aktiviteter, alle de der trin, der er i en teaterproduktion, 360 grader rundt. Således at man kan se ind i maskinrummet. Der er direkte adgang. Vi skulle have udvisket distinktionen mellem frontstage og backstage.”

Den cirkulære bygning er bygget op omkring en blackbox teatersal på 240 kvm samt to multisale på henholdsvis 105 og 112,5 kvm. Ved siden af og stablet ovenpå er de øvrige produktionslokaler, værksteder og kontorer til administration, der sammen med salene udgør den toetagers kerne i Limfjordsteatret. Kernen er omkranset af en cirkulær klimaskærm, der skaber et funktionelt foyer areal langs hele facaden. På facaden løber et bånd af rå aluplader samt store glasflader. Det betyder, at bygningen nogle steder trækker dagslys ind og åbner sig mod omverdenen, og andre steder lukker for sollys og indkig. Foyer arealerne kommer til deres fulde ret, når de to mindre sale åbnes op mod det omkransende opholdsrum og skaber mulighed for at have flere forestillinger eller arrangementer i gang på samme tid. Det skaber nogle interessante grænseflader, hvor folk kan mødes på tværs af forestillinger og aktiviteter. I hele huset er det muligt at styre lyset, så det kan ændres alt efter behov. Hele huset kan derfor

fungere som en scene, og alle husets dele kan bruges som scenografi. Det giver mulighed for at udvikle nye forestillingsformater, der tager rummene i brug på nye og forskellige måder.

På trods af de mange funktioner, der er tænkt ind i Limfjordsteatret, var det centralt for arkitekterne og Gitta Mallings, at bygningen ikke måtte gå på kompromis med de teatertechniske krav til professionel scenekunst. “Kernen er stadig blackboxen - teatersalen, og her er vi ikke gået på kompromis med kvaliteten” fortæller arkitekt Boris Brorman Jensen. Teatrets tekniske chef har haft ansvaret for de tekniske løsninger og været dybt involveret i alle projektets faser. Det har betydet, at teknikken er integreret i hele huset. Gitta Malling fortæller: “Limfjordsteatret bliver i dag brugt som eksempel for de tekniske studerende fra Den Danske Scenekunstsskole, da det er den nyeste teatertechnik på markedet, og man kan gøre ting her, man ikke kan andre steder herhjemme.”

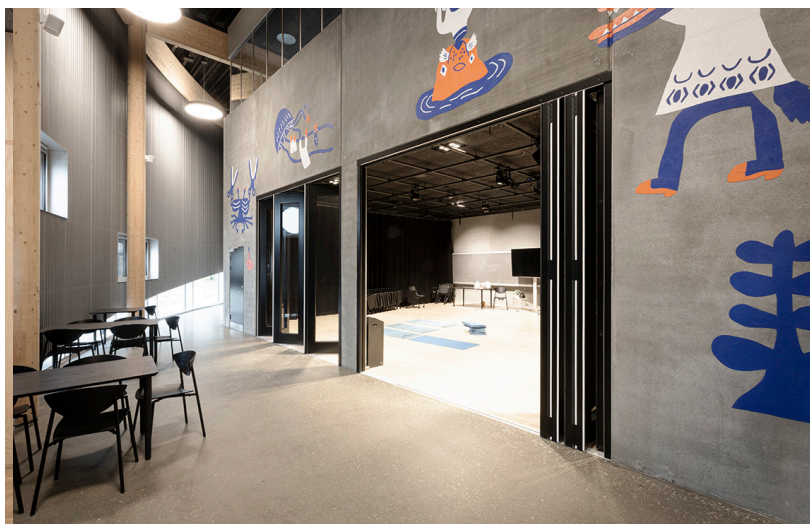
Det skal ikke være for færdigt

Limfjordsteatret er i høj grad et teater, hvor der er aktivitet døgnet rundt - og ikke kun i forbindelse med forestillinger. Efter ønske fra eleverne kan de mindre rum forvandles til undervisningslokale eller øvesal for bevægelseskunst, hvor eleverne uden hjælp fra teknikere kan styre lyset. Det giver mulighed for kreativ fordybelse, fysisk træning eller præsentere små forestillinger alt efter behov. Indvendigt fremstår rummene forholdsvis rå og består mestendels

af beton, stål og glas. Det indbyder til fleksibel brug og giver mulighed for brugerne at dekorere og adaptere bygningen, så der er synergi til lokallivet såvel som til de unge brugere. Gitta Malling fortæller:

“Det skal indrettes af og med de unge og de, der øver her og producerer teater. Det skal ikke være for stationært. Det skal kunne bruges som øvelokale og indbyde til brug. Vi har de rå teaterkasser, som gerne må præges og være samhörig med lokalområdet. Man bygger hele tiden oven på, og det bliver mere og mere forankret i stedet. Det må helst aldrig blive færdigt.”

Nogle af de rå betonvægge er dekoreret af kunstneren Søren Behncke, der sammen med de unge brugere af teatret har skabt en række figurer og symboler, som på forskelligs vis skaber associationer til ungdomsliv, lokalområdet og teaterbranchen. Gitta Malling er ikke i tvivl om, at de nye fysiske rammer har gjort Limfjordsteatret attraktivt for publikum, og at de samtidig understøtter teatrets rolle som kunst- og kulturdynamo i lokalområdet.

Indvendigt langs Limfjordsteatrets klimaskærm er der opholdsrum og foyer. Teatersalene er i rå beton og dekoreret af kunstneren Søren Behncke i samarbejde med teatrets unge brugere.

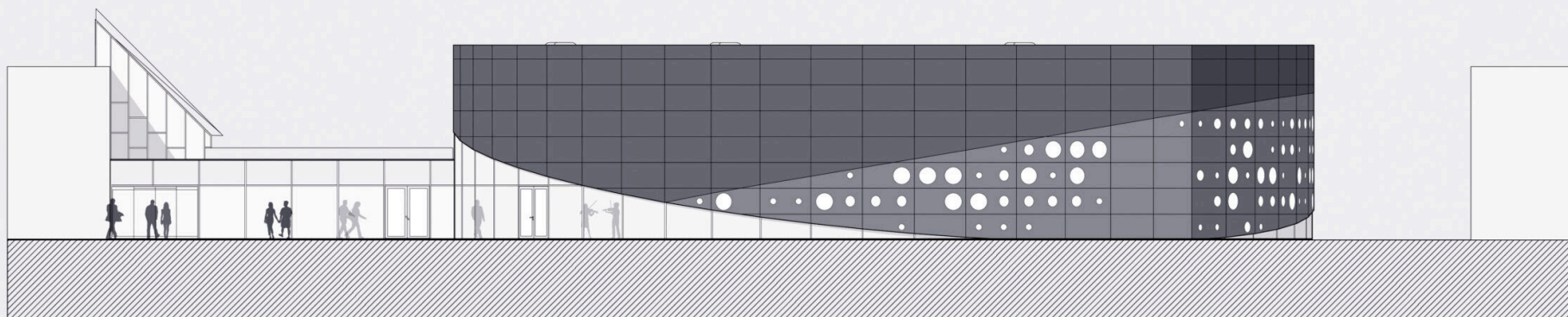

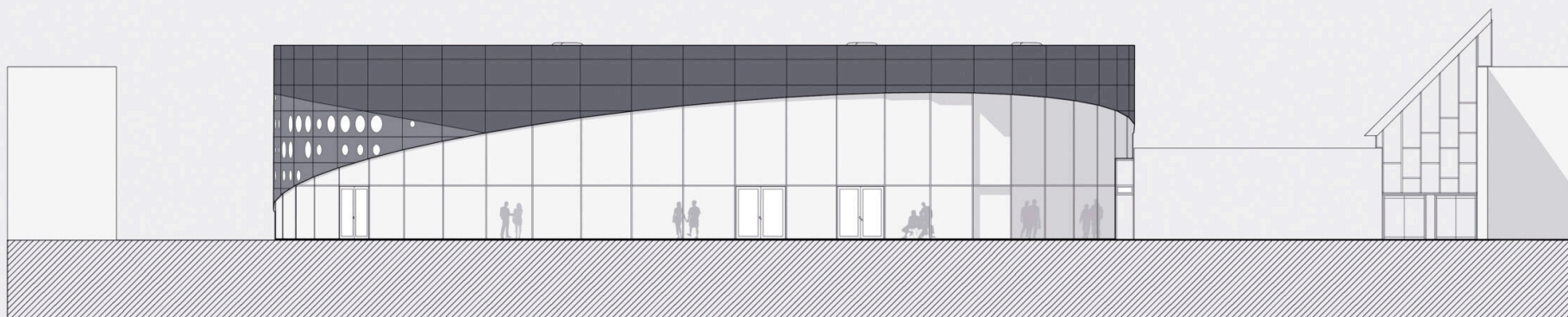
Foto: Lars Horn

Limfjordsteatret Nykøbing Mors

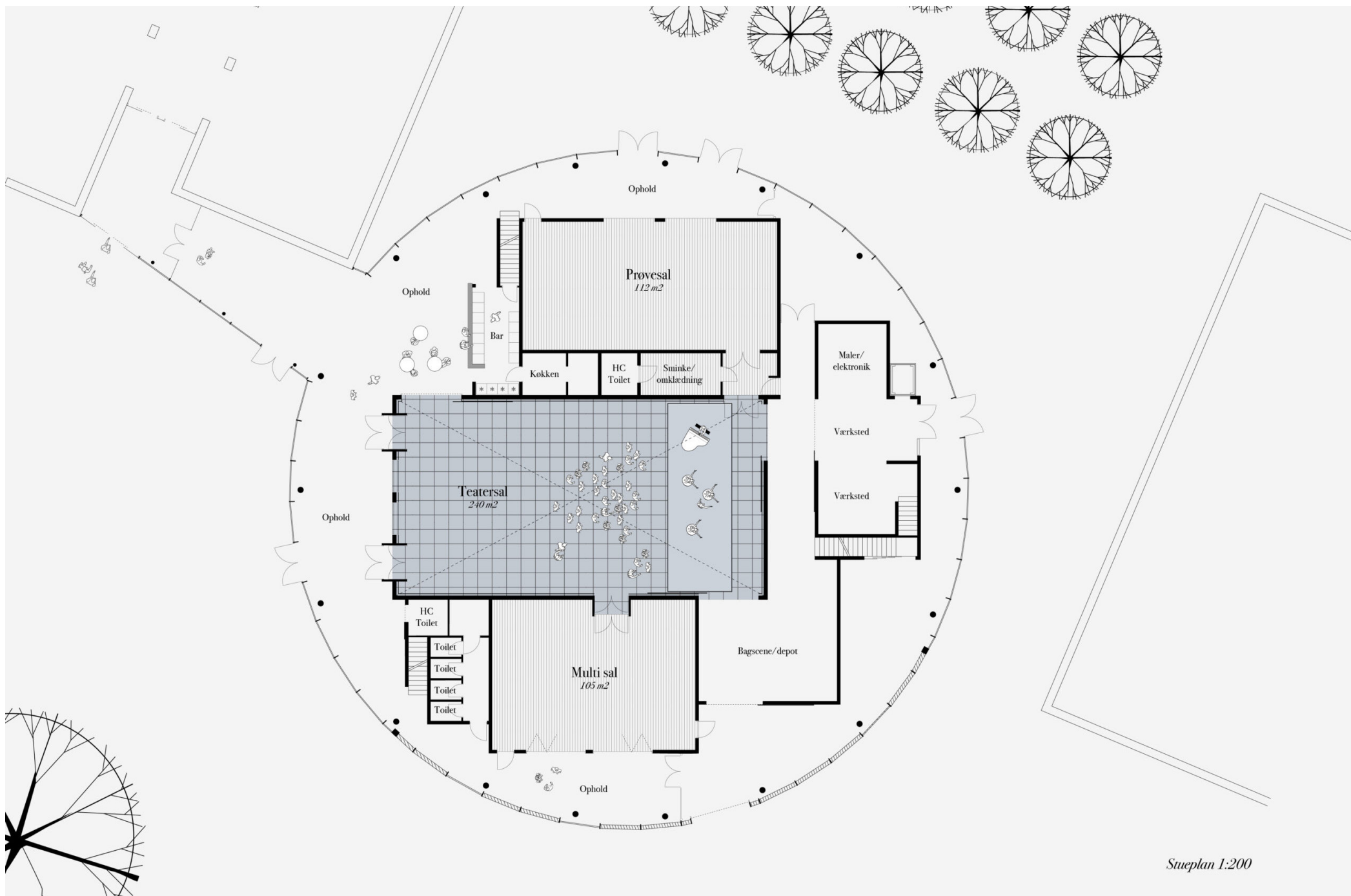
Opførelse	2018-2019
Bygherre	Limfjordsteatrets Byggefond
Arkitekt	CEBRA Arkitekter, arkitekt Boris Brorman Jensen og Arkitektgruppen Limfjorden ved Klaus Peter Bak
Anlægspris	35 mio. kr.
Areal	1.800 kvm
Anlæg	Nybyggeri i forlængelse af Friis & Moltkes uddannelsesbygning fra 1982, der huser Morsø Gymnasium (STX), Handelsgymnasium (EUC) og HF/VUC
Driftsmodel	Selvejende institution
Organisation	19 årsværk fordelt på 23 fastansatte og freelance ansatte
Årlig driftsbudget	Ca. 15 mio. kr.

Facade mod syd

Facade mod nord

Sueplan 1:200

Transformation

En kvalitet, der ikke kan købes for penge

Transformation af eksisterende byggeri er en attraktiv vej til et lokalt forankret kulturbyggeri, der bringer et steds fortælling videre. Mens vejen dertil ofte er omkostningsfuld og besværlig, rummer en transformation stærke potentialer, som ramme for kultur. Det skyldes især, at det sociale og bæredygtige værdisæt, som driver en transformationsproces, skaber tydelig genklang i kulturens værdier.

Del af en større fortælling

Den tidligere ide, om at moderne kulturinstitutioner kræver nybyggeri for at imponere og tiltrække besøgende, er i opbrud. Det er ikke længere en selvfølgelighed, at nye kulturbyggerier skal designes fra bunden for at rumme et nyt museum, kulturhus, bibliotek eller teater. Tværtimod er der en tendens til, at man kigger godt og grundigt på mulighederne i de udtjente bygninger, man allerede råder over. Her kan bygningskonstruktionen, facaden eller materialerne i det oprindelige byggeri spille en værdifuld rolle i en transformationsproces.

Transformation er blevet en klar tendens i kulturbyggeri af flere årsager. For det første er der et bæredygtigt perspektiv i at genbruge allerede eksisterende bygningsmasse frem for at bygge nyt. Især den indlejrede CO₂-udledning, der sker ved udvinding af ressourcer og produktion af byggematerialer til nybyg, er en stor post i byggeriets samlede klimaregnskab. Tager man i stedet udgangspunkt i gamle bygningers facader, bærende konstruktion eller materialer, sparer man miljøet for store summer udledning

af CO₂. For det andet er der et tiltagende fokus på og interesse for den iboende værdi i de gamle bygninger - deres materialitet og autencitet. Det vil sige den identitet eller sjæl, som bygninger og bygningsarv kan rumme. Det er et resultat af den historie, som bygningen har haft, der er vokset frem med tiden. Det er ikke kun arkitekter og fagpersoner, der oplever værdi i at bevare og transformere eksisterende bygningsmasse. Værdien synes også at smitte af på brugerne, der oplever større sammenhæng og forbindelse til et byggeri, der har en rest af historien.

“Det, der har skabt byen og været en dynamo engang - hvis man kan transformere det og bringe det videre i fremtiden, så kan man bringe fortællingen videre. Det er enormt populært. Hvis man gerne vil skabe et byggeri, der har medvind fra start, så er det godt at tappe ind i de strømme, der allerede er.”

Ane Cortzen, arkitekt samt tv- og radiovært

Foto: Ulf Elbrønd

GAME StreetMekka Aalborg

Opførelse	2017-2018
Bygherre	Aalborg Kommune
Arkitekt	Jaja Architects

GAME StreetMekka er Aalborgs nye epicenter for lokale foreninger samt børn og unge med interesse i streetkultur. Her har man omdannet en gammel betonhal med udgangspunkt i eksisterende strukturer og facader for at bevare bygningens rå og industrielle islæt.

I 2014 åbnede byens nye bibliotek og kulturhus i et tidligere indkøbscenter på gågaden i Herning. Det skete efter en gennemgribende transformation, der udnyttede muligheden for at skabe nye rum og åbenhed mellem etagerne, samtidig med at den eksisterende, rå betonkonstruktion blev bevaret. Den centrale placering var en oplagt lokation for hovedbiblioteket, som før lå i periferien af byen. Det nye bibliotek blev hurtigt populært og havde 375.000 besøgende de første seks måneder og er i dag et centralt mødested for byens borgere.

Industrihistoriske bygninger får nyt liv

Industriens tidsalder har efterladt en lang række historiske byggerier i Danmark, hvis kvaliteter vi først for alvor er ved at få øjnene op for. Det er store, voluminøse byggerier, gamle fabrikker og anlæg, der ikke længere opfylder den funktion, de er bygget til. Nogle er fredede, andre er bevaringsværdige, og det er en kvalitet, der er værd at bygge videre på. Bygningernes skala, centrale placering og solide konstruktion gør, at de ofte er oplagte at transformere til moderne kulturfaciliteter. De har oftest store, velbelyste rum, der egner sig til store forsamlinger og som performative rum.

Der findes mange gode eksempler på danske transformationsprojekter. Et eksempel herpå er Dansehallerne, som flytter ind i den fredede industribygning Kedelhuset i Carlsberg Byen. Kedelhuset skal transformeres, så de indven-

dige rum bliver tilpasset til performativ kunst, mens bygningens facade bliver bevaret, så den fortsat har den samme tilknytning til Carlsberg Byen. I stedet for at bryde det eksisterende ned eller lade det stå tomt, giver Dansehallerne en mulighed for at fortsætte bygningens fortælling. Et andet eksempel er GAME StreetMekka i Aalborg og Esbjerg, der er et gadeidræts- og kulturhus i en nedlagt jernbaneremise. Her har man omdannet de gamle industribygninger til rekreativt brug. Umiddelbart er bygningerne ikke særlig æstetiske, men de har en funktionalitet og robusthed, der passer godt til streetkulturens behov og udtryksformer - fra graffiti til skate, dans og musik.

Samspillet mellem gammelt og nyt

Transformation af eksisterende byggeri kan bidrage til udvikling af det lokale, kulturelle miljø. Ikke blot i kraft af den ofte centrale placering, men også fordi de rå bygninger på samme tid kan favne nye funktioner, fortælle gamle historier og tiltrække et kreativt miljø. En gevinst ved at tage udgangspunkt i gamle bygninger er netop, at de rå flader indbyder til eksperimenter og kreativitet. Bevarede rum og rammer i beton og stål har en rå kvalitet, der inviterer brugere til at indtage stederne og sætte deres eget præg. De tiltrækker derfor ofte kreative og innovative kræfter. Det er Slagteriet i Holstebro et godt eksempel på. Slagteriet er et centralt kulturcenter, der holder til i Danish Crowns tidligere slagterbygninger. I dag huser

Slagteriet kreative miljøer, der bruger rummene og hallerne til alt fra kunstnerisk udfoldelse, gadeidræt, undervisning og iværksætteri. Slagteriet er et eksempel på en transformation med minimale arkitektoniske ændringer i bygningen hvor den karakteristiske industrielle karakter er bevaret, og hvor hvert indgreb og tilføjelse er nøje valgt for at give den største effekt og brugsværdi.

Ofte er det et større projekt at transformere en gammel bygning til et nyt kulturelt formål. En transformation er en gennemgribende ændring af bygningens funktion. Udover renovering af det eksisterende, bliver der ofte tilføjet nye elementer til bygningen. Måske er det kun den bærende konstruktion, der bevares, mens de fleste andre dele må skiftes ud for at tilpasse bygningen de nye funktioner. Som minimum kræver en transformation en opgradering af centrale forhold som akustik, ventilation og isolering. Andre gange er det en total omprogrammering og udvidelse af den eksisterende bygning. De kreative benspænd, der naturligt opstår i en transformationsproces, kan være netop det, der afføder noget særligt, og som kun kan opstå i samsillet mellem gammel og nyt.

At transformere kan være en udfordrende proces, og der opstår ofte overraskelser undervejs. Måske er bygningen i dårligere stand, end man havde forventet, eller der kan være andre forhold, som har betydning for projektets fremdrift. Som bygherrer skal man være indstillet på,

at tidsplanen kan ændre sig flere gange undervejs i processen. Det kan med andre ord være bekosteligt at transformere, og i mange tilfælde er det både dyrere og mere besværligt end at bygge nyt. Alligevel rummer transformationen et stort potentiale og bliver stadig mere udbredt. Det har at gøre med de kvaliteter, som det kan være svært at sætte en pris på og som handler om at bevare vores fælles historie.

Værdiskabende transformationer handler ikke blot om at istandsætte store industribygninger for trecifrede millionbeløb. Det handler om at overveje, hvilke muligheder der er i de eksisterende bygninger, og om de kan være udgangspunktet for at skabe et meningsfuldt kulturbyggeri.

“Historiske rum bliver mere værdifulde med tiden. De er mærkelige og overraskende. De har haft en funktion engang, der ikke kommer igen. Det er en værdi, man ikke selv kan skabe eller købe for penge. Det er en kvalitet, der kan sammenlignes med et kæmpe stort, gammelt egetræ. Det taler i sin essens til vores hjerte - man føler sig forbundet til det. Det kan et nybyggeri ikke. Der er ikke den samme historie eller tid, som er indlejret i bygningen og materialerne.”

Mette Tony, arkitekt MAA og founding partner, Praksis Arkitekter

Kunstnerduoen Jens Ardal & Morten Kromann

Foto: Paul Erik Fabricius

Slagteriet Holstebro

Opførelse
Bygherre
Arkitekt

2020-
Holstebro Kommune
BOGL Arkitekter, Lendager Arkitekter,
Knud Aarup Kappel og SlothMøller

Slagteriet i Holstebro er hjemsted for aktører og frivillige fællesskaber inden for gadeidræt, iværksætteri og kulturproduktion. I de tidligere slagtehallen er der plads til både kunstnere, gadeidrætsudøvere og kreative entreprenører.

Maltfabrikken

Den røde dame danser på ny

Maltfabrikken er et stort bygningskompleks, der består af flere bygninger og en blanding af nyt og gammelt byggeri. Det har gjort det muligt at samle mange forskellige funktioner på området.

Maltfabrikken har mange faciliteter, der inkluderer bibliotek, museum, lokalarkiv, ungdomshus, designbutik, virksomheder, restaurant, værksted, atelier, spillested, bryggeri og artist in residence boliger i samarbejde med Statens Kunstfond.

Nyt liv i den gamle fabrik

I hjertet af Ebeltøft ligger den karakteristiske røde maltfabrik. I 2010 var fabrikken truet af nedrivning for at blive erstattet af et nyt indkøbscenter. I stedet gik lokale kræfter sammen og fik rejst 21 mio. kr. til at købe bygningen. Herefter begyndte processen med at skabe et nyt kulturcenter og mødested i den gamle fabrik. Først blev der rejst finansiering til at renovere og udbygge fabrikken, hvilket blev efterfulgt af en arkitektkonkurrence og byggeperiode. Syv år senere, kunne Maltfabrikken

slå dørene op og invitere lokale og tilreisende gæster indenfor.

Det lå ikke i kortene, at den gamle fabrik skulle blive så central en del af det nye bygningskompleks, for bygningen havde ikke været vedligeholdt i mange år og var i dårlig forfatning. Men arkitekterne så et potentiale i den gamle bygning. Mette Tony fra Praksis Arkitekter fortæller:

“Det blev hurtigt til, at Maltfabrikken skulle spille hovedrollen i vores konkurrenceforslag. Det var ikke i sig selv oplagt, fordi det ville kræve meget at renovere bygningen. Det var heller ikke givet ud fra programmet, hvor meget eller hvordan den gamle fabrik skulle tænkes ind i den samlede bygning. Som vi så det, var det den, der var betydningsbærende, så vi ville gerne bevare så meget af det gamle som muligt.”

Praksis Arkitekter vandt arkitektkonkurrencen, og arbejdet med at transformere fabrikken kunne gå i gang.

Det var en stor opgave at fordele funktionerne i det gamle byggeri. Fra bygherren vidste man præcist, hvad man ønskede, at bygningen skulle kunne, og det var ifølge Mette Tony et gennem-

arbejdet og velformuleret program, hvilket gav godt grundlag at arbejde videre med bygningen på. Der blev lavet et hierarki mellem nyt og gammel. Hvad ville man beholde, hvad skulle der tilføjes af nyt, og hvordan skulle det spille sammen.

“Maltfabrikken var blevet udbygget over tid, så vi startede med at kortlægge hele bygningen for at forstå, hvad der var den oprindelige del, og hvornår efterfølgende dele blev bygget til. Der var forskel i konstruktioner og fundament på tværs af de forskellige dele, så det var i realiteten fem bygninger, vi skulle forholde os til, hvilket var noget af en udfordring. De spørgsmål, vi stillede os selv i processen var, hvad er det, der er karaktergivende, hvor bor atmosfæren, og hvordan fastholder vi den? Vi ville gerne fastholde historien,” fortæller Mette Tony fra Praksis Arkitekter.

En bygning, der fungerer for mange

For Kristian Krog, initiativtager og direktør for Maltfabrikken, har et gennemgående fokus på kvalitet i materialer, designløsninger og funktio-

nalitet været afgørende for, at Maltfabrikken er blevet som den er. Kristian Krog fortæller:

“Vi har været kompromisløse i de valg, vi har truffet om designet. Det var vigtigt, at det var nogle ordentlige materialer, der holder de næste hundrede år. Samtidig har den kompromisløshed betydet, at vi har noget, der er godt at kommunikere ud fra. Det har en sjæl, selvom vi har omkalfatret bygningen - etager er skåret igennem og vægge brudt ned for at åbne bygningen op. Den gamle bygning er nærværende, men også ny. Det skal opfylde et behov nu, men det skal samtidig være meningsfuldt for fremtidens behov.”

Der har også været en ambition om at tænke utraditionelt i forhold til rum og funktionalitet. Fra starten i byggeprogrammet har der været særlige X-rum, hvor funktionaliteten ikke var defineret. Det var rum, som havde en helt særlig stemning eller historie, som man gerne ville bevare. Kristian Krog peger på X-rummene som en klar kvalitet i bygningen, og de bruges i dag til flere forskellige formål bl.a. til udstillinger, som mødelokale, til udlejning i forbindelse med fotoshoots og meget andet. Et andet eksempel på at tænke utraditionelt er den store brandtrappe i den ene ende af bygningen. Trappen er specialdesignet, så den også kan bruges som udstillingssted. På den måde bliver den en del af huset og ikke kun en sikkerhedsfunktion. Og netop denne måde at tænke flere funktioner ind i rummene er gennemgående i hele bygningen.

Når det er sagt, er det afgørende, at kernefunktionaliteten fungerer for brugerne. Det gælder for eksempel for de virksomheder, der har kontor i huset. Det er vigtigt, at der er rum, hvor de kan arbejde uden at blive forstyrret af husets øvrige brugere, der til gengæld har adgang til bibliotek, museum og arkiv fra kl. 6 om morgentil kl. 23 om aftenen. Sameksistensen mellem flere forskellige brugere kræver et tydeligt værtsskab og åbne rum. Kristian Krog forklarer:

“Vi arbejder med tillid og åbenhed og laver en usynlig kontrakt med brugerne. Her er en sofa med den bedste udsigt på hele Maltfabrikken. Der er planter og dyre høretelefoner alle kan bruge, men hvis man tænker på risikoscenarier for, hvad der kan gå galt eller om der bliver ødelagt eller stjålet noget, så stopper det aldrig. For os giver stedet her kun mening, hvis det er tilgængeligt. Tilgængeligheden betyder at det her rum er super levende. Tidligt hver morgen kommer de samme to og sidder lige her og læser dagens aviser. I aften sidder der unge med chipsposer og energidrik. Det skal være en forlængelse af ens egen dagligstue.”

For det meste holder de unge dog til på Rampen, der er et ungehus, som ellers ikke var en del af planerne for Maltfabrikken til at starte med. Men en dag stod de unge der og spurgte, hvad med os? Hvor kan vi være? Så de fik deres eget område, hvilket Kristian Krog er glad for: “Hvis de kun var oppe i biblioteket, så ville det clashe hele tiden. Nu har de deres eget område

med øvelokaler og egen indgang.”

En lille by i byen

Maltfabrikken er meget mere end en gammel fabriksbygning. Rundt om hovedbygningen er der bygget mindre selvstændige bygninger, som tilsammen skaber forskellige udendørs opholdsrum og mødesteder. Det bidrager til at få de forskellige funktioner til at spille sammen tværs, uden at de forstyrrer hinanden. Mette Tony fra Praksis Arkitekter fortæller:

“Vi har tænkt det som en lille by, hvor vi skaber rum, der passer til funktionerne, og at hvert sted har deres eget uderum. Det gør rummene og mulighederne større. Bryggeriet har for eksempel den lille plads ude foran deres sted. Det samme med Spisehuset Lundberg, hvor udeserveringen var en meget vigtig del, og som er et fælles mødested for hele området. Vi kan godt lide, at der er mangeartede og forskellige steder, der møder hinanden og taler sammen. Ved at opføre de nye, mindre bygninger, som kunstnerboligen rundt om, er det med til at understrege fabrikkens skala og storhed, og den bliver styrket i sin fremtræden.”

Netop udeområdet spiller en vigtig rolle for den samlede oplevelse af Maltfabrikken. Det er det, der binder hele oplevelsen sammen, og som skaber et sted, hvor besøgende kan slå sig ned og tage et hvil, snakke sammen og få en kop kaffe eller noget at spise. Det er blevet et åndehul midt i byen, som ikke var der før.

Selvom man havde forsøgt at gennemtænke alle udeområderne, skete der alligevel noget, de ikke havde forudset. Et eksempel er området bag ved spisehuset, hvor der er en parkeringsplads, men som er blevet indtaget af nogle unge. Kristian Krog uddyber:

“De elsker at sidde og nyde solen, for lige her er der altid læ. Vi havde oprindeligt plantet et buskads hernede, som nogle af de unge så har fjernet og i stedet lavet til et nyt opholdsrum med siddemuligheder. Det er et ikke-sted, der er blevet et sted. Det fungerer super godt, selv om det ikke var en del af planen.”

Tålmodighed er en dyd

Der har været en lang proces at transformere Maltfabrikken. Det understreger samtidig at tid og tålmodighed er en forudsætning for at skabe en vellykket transformation. Hos Maltfabrikken har det været særlig vigtigt, at livet i og omkring bygningen ikke først blev skabt, da bygningen stod klar. Sideløbende med realiseringen af det fysiske sted har der været lagt mange kræfter i at skabe aktiviteter og projekter enten på stedet eller i relation til Maltfabrikken. Der er blevet holdt fællesspisning på pladsen foran fabrikken flere år i træk, afholdt koncerter og mange andre midlertidige aktiviteter, der har skabt liv og lokalt engagement. Der har således været et stort frivilligt engagement gennem hele processen. En transformation kan således skabe forudsætninger for at frivillige og professionelle sammen kan skabe et stærkt lokalt præg.

Både tidsplaner og økonomi har været hårdt presset undervejs i processen. Med et anlægsbudget på 165 mio. kr. har transformationen af Maltfabrikken været et stort og komplekst projekt for både arkitekter og bygherrer, rådgivere og håndværkere. Af samme årsag anbefaler man i denne type af projekter at reservere minimum 18-20% af budgettet til uforudsete udgifter.

Maltfabrikkens udendørs område er et populært samlingssted for beboere og turister i Ebeltøft. Her serveres mad fra restauranten og drikkevarer fra bryggeriet, men der er også lege- og aktivitetsområder for børn og unge.

Foto: Jens Lindhe

Fremtidens kulturbyggerier

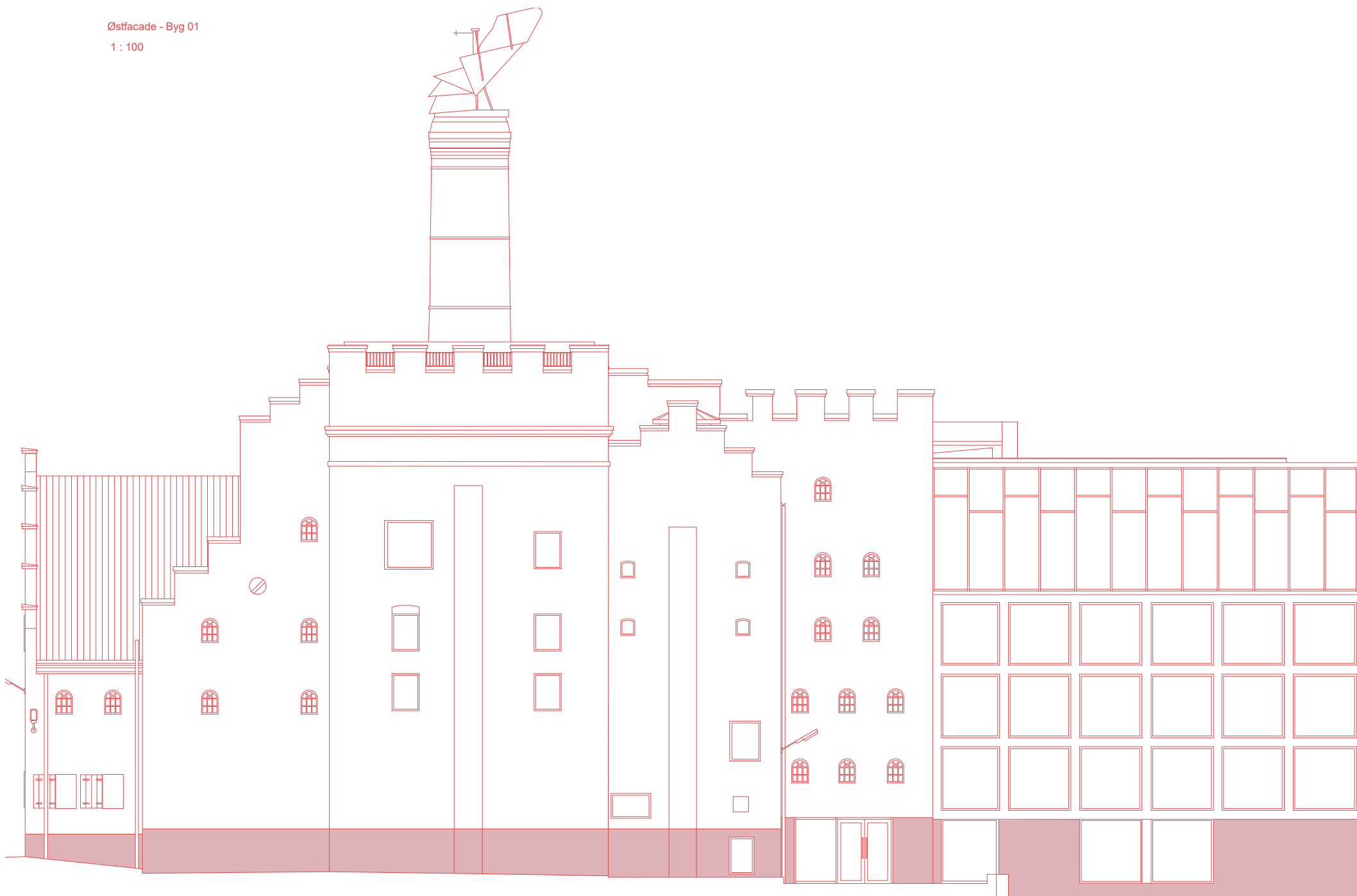
Maltfabrikken

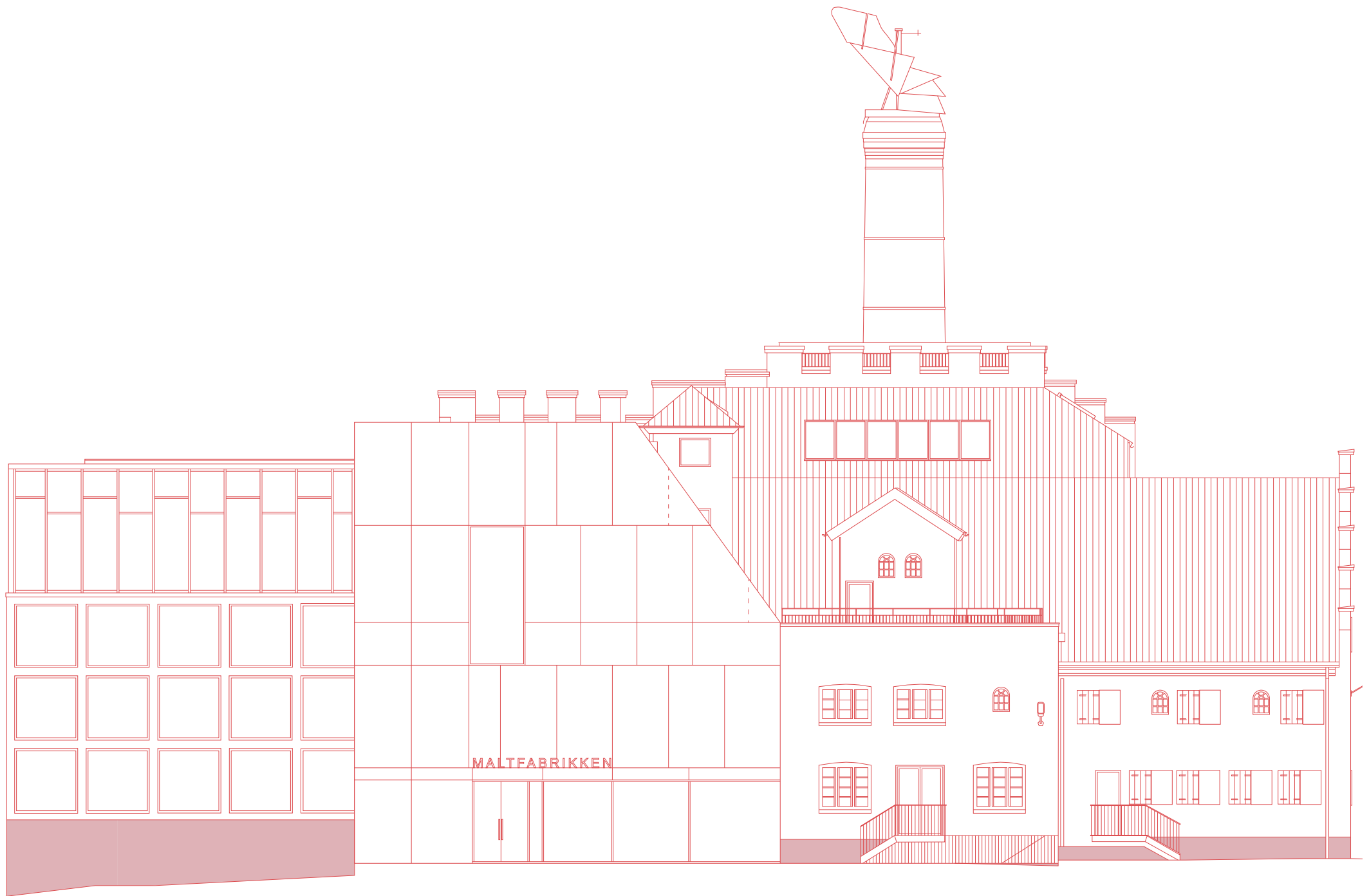
Maltfabrikken Ebeltoft

Opførelse	2018-2020
Bygherre	Fonden Den Ny Maltfabrik
Arkitekt	Praksis Arkitekter
Landskabsarkitekt	Kristine Jensen Landskab & Arkitektur
Anlægspris	165 mio. kr.
Areal	5.000 kvm
Anlæg	Transformation med blanding af gammelt og nyt byggeri
Driftsmodel	Komiteen Ny Malt er en almennyttig, selvejende institution og står for at drive aktiviteter inden for områderne kunst, kultur, gastronomi, festivaler og iværksætteri.
Organisation:	Komiteens medarbejdere (Team Malt) tæller en direktør, en administrativ leder, projektledere og -rådgivere, en kommunikationsansvarlig og en altnuligmand. I alt 10 årsværk. Hertil kommer medarbejdere på bibliotek, museum og arkiv.
Årlig driftsbudget	Ca. 10 mio. kr.

Udenfor murene

Mellemrum med kulturoplevelser

Kultur er allestedsnærværende. For brugerne er grænserne mellem ude og inde ofte flydende. Det er en udbredt misforståelse, at kulturoplevelsen starter ved bygningens indgang. Kulturen trækker i stigen-de grad ud af bygningerne og anvender udearealer til at engagere, invitere og være relevant for flere mennesker.

Efterspørgsel på rekreative byrum

Vi oplever, at der er et stadig større fokus på byens rum. Det er især udendørsarealer ved de offentlige kulturbyggerier samt torve og pladser, der binder byerne sammen. Det er en tendens, der er blevet hjulpet på vej af coronapandemien, der betød, vi måtte bevæge os ud af bygninger og ud i det åbne for at socialisere, bevæge os eller opleve kultur. Udendørs kulturoplevelser var der også stor efterspørgsel på. Steder som Deep Forest Art Land syd for Herning, der befinder sig i krydsfeltet mellem natur- og kulturoplevelser, er med stor popularitet åbnet inden for de seneste år. Udendørs kulturoplevelser appellerer generelt bredt, da det ofte er unikke oplevelser, man kan være sammen om, og som det ikke kræver særlige forudsætninger, at tage del i.

Også i byerne bevæger borgere sig ud under åben himmel og indtager parker, torve og gadehjørner. Vi bruger de offentlige uderum som en del af vores hverdag, når vi skal slappe af, socialisere eller være aktive. I Skjern er der anlagt Vandhaverne, som et nyt rekreativt byrum. Her har borgere i Ringkøbing-Skjern Kommune

og omegn fået omdannet en ferskvandstank til et sanseligt og legende uderum for både børn og voksne. I Skjern er der skabt et byrum, der understøtter uformelle møder mellem forskellige borgergrupper. Det er jo netop i byens rum, at vi har mulighed for at møde andre borgergrupper og tage del i spontane, uforpligtende og selvorganiserede aktiviteter.

Kultur i det åbne

Mange danske byer har historiske pladser eller torve, som er anlagt for flere hundrede år siden. Dengang skabte de rammerne om handel og marked, og mange af dem er forholdsvis velbevarede. De er en del af den danske kulturarv og vidner om byernes daværende behov. I dag er behovene anderledes og pladserne står derfor smukke og historiske - men funktionstømte tilbage. Vi efterspørger i langt højere grad byrum, der kan indfri rekreative behov eller danne ramme om kulturelle aktiviteter. Det samme gør sig gældende for pausesteder, hvor muligheden for at gøre ophold og tage et hvil sjældent er tænkt ind i udviklingen af nye byrum.

I det offentlige rum ser vi ofte kunst og kultur

Deep Forest Art Land Kibæk

Opførelse
Skabt af

2010
René Schmidt og Søren Taaning

Deep Forest Art Land er en udendørs kunstoplevelse syd for Herning, hvor man kan opleve ny samtidskunst i naturen. Siden 2009 er projektet vokset til at have mellem 75.000-100.000 årlige besøgende.

Foto: Christina Reuter

i en midlertidig form. Midlertidig kultur har længe været et greb, der er blevet brugt til at aktivere dele af byens rum. Det kan være kreative miljøer, som aktiverer udvalgte områder i byen med kunstværksteder og events, som det for eksempel er tilfældet ved URBAN 13 i København og Papirøen. Midlertidigheden er et greb til at udvikle stedslighed og identitet i tæt dialog med borgere og brugere. I mange tilfælde er det netop dette greb, der gør, at byrum bliver opdaget og værdifulde for borgere.

De seneste årtier er der anlagt mange bevægelses- og aktivitetsområder i byerne. For eksempel ser vi flere og flere udendørs faciliteter til at træne, dyrke idræt, skate osv. Faciliteter til bevægelse og motion i byerne er længe blevet prioriteret i byrummene, mens kulturoplevelser i stedet har været enkeltstående værker rundt om i det offentlige rum. De kommer ofte til udtryk i form af skulpturer, dekorative rundkørsler, murmalerier eller andre kunstneriske udsmykninger på byens mure.

Noget er dog begyndt at røre på sig, og kulturinstitutioner synes i stigende grad at kunne se fordele ved at række uden for murene og bruge uderummene. Det sker både i form af udendørs events eller ved at anlægge udearealer, der spiller sammen med kulturinstitutionens formål. Hele vejen rundt om Dokk1 i Aarhus, er der på førstesalen anlagt en udendørs legeplads, der er blevet et populært opholdssted for børnefamilier. Her er elementerne i udearealet i høj grad

Vandhaverne Skjern

Opførelse	2020
Arkitekt	Bo Christensen og Mads Bay Møller
Bygherre	Foreningen Skjern Udviklingsforum

Vandhaverne er en del af Skjerns Grønne Korridor, hvor en stor ferskvandstank er blevet omdannet til et rekreativt udendørs byrum.

Foto: Jens Christian Nordesgaard

med til at sætte en stemning af leg og bevægelser, når man som bruger kommer til Dokk1. Det viser brugerne, at her er et sted, man gerne må indtage og bevæge sig frit i, og det kan motivere nye brugergrupper til at træde ind ad døren.

Nye typer af kulturelle oplevelser

Brugen af de fælles, åbne rum i byerne er en tendens, der er kommet for at blive. Flere kulturinstitutioner arbejder derfor i stigende grad med at skabe udendørs muligheder for deres brugergrupper. Ved at aktivere udearealerne, kan kulturinstitutionerne arbejde med at tilbyde andre typer af oplevelser eller skabe stemninger, som de ikke kan gøre indenfor murene. I 2016 åbnede Ofelia Plads i forlængelse af Skuespilhuset på den gamle Kvæsthusbro i Københavns havnebassin. Pladsen kurateres af Det Kongelige Teater og Jeudan, der har indgået et partnerskab med det formål at danne ramme om arrangementer og events samt give københavnere og turister et kulturelt tilflugtssted i byen. Med Ofelia Plads har Skuespilhuset en anden type platform at engagere og aktivere og kan derved tiltrække andre typer af brugere. Samtidig har københavnere fået et nyt kulturelt byrum med kig til flere store kulturinstitutioner langs havnebassinet.

At kulturen flytter uden for murene skaber lettere tilgængelige kulturelle oplevelser. Det sænker barriererne for at tage del i kulturen og sikrer derved en demokratisering af adgangen

til kunst og kultur. I udendørs kulturelle rum har brugerne en oplevelse af, at de ikke behøver at have særlige forudsætninger for at tage del, men blot det, at man tager ophold, er en form for deltagelse. Det skaber nye interessante snitflader mellem aktive og beskuere, hvor man ikke behøver have købt billet til et arrangement for at være en del af den aktive kultur. Ved gårdrummet til Dansekapellet ved Bispebjerg i København er der anlagt et udendørs danserum. Hele gårdrummet er offentlig tilgængeligt og har til formål at skabe nye interessante rammer for dans og spontan aktivitet og bevægelse. Det er mere uforpligtende at kigge forbi, og det giver nysgerrige lokale mulighed for at være en del af dansemiljøet uden at have købt billet til en forestilling eller tilmeldt sig et dansehold. På den måde fungerer det åbne gårdmiljø som en bro mellem Dansekapellets aktiviteter og nørømrådet.

Det er dog stadig en tendens, at udearealer nedprioriteres ved eksisterende kulturbyggeri eller ved etableringen af nybyggeri. Ofte er torvet eller landskabet en opgave, der sættes til side eller gemmes til sidst til fordel for driften af indendørs aktiviteter eller designet af bygningens indre funktioner. Det er ikke blot ærgerligt for det enkelte kulturbyggeri at nedprioritere potentialer i omkringliggende byrum eller landskab. Det er en overset mulighed for kulturen at være mere synlig i de fælles, offentlige rum.

“Tilbage i renæssancen ændrede byens torve og pladser betydning og funktion. De store centrale pladser blev et samlingssted med politisk og kommercielt formål, der skulle styrke magtens status og var indrammet af smukke, høje bygninger. I dag favner de gode pladser mange andre rumlige kvaliteter. Men der er fare for, at nogle steder bliver for smalt programmerede, fordi behovet ændrer sig med tiden. For få år tilbage var det nok at skabe ro med træer, græs og blomster. I dag skal vi have et andet indhold på vores torve og pladser, for demokrati, børn, sport og lirum larum aktivitet. Spørgsmålet er, hvad det er for nogle byrum og opholdssteder, vi ønsker at skabe i fremtiden.”

Kristine Jensen, landskabsarkitekt MAA, professor i landskab og arkitektur ved KADK og indehaver af Kristine Jensen Landskab & Arkitektur

“Udviklingen af torve og pladser kan også ses som et bystrategisk virkemiddel. At prioritere og udvikle torve og pladser bringer hverdagslivet ud i gademiljøet. Du skal ikke betale for at være en del af gaden, og der ser vi i tiden en tendens til, at detailhandel får det sværere og sværere, men der kan kulturen og de interessante opholdsrum i byen være med til at skabe nyt liv.”

Rosa Lund, arkitekt MAA og partner, STED By- og Landskabsarkitekter

Det Sjette Danserum ved Dansekapellet Bispebjerg, København

Opførelse	2021
Arkitekt	Studio Peter Wedell
Bygherre	Kultur Nord i Københavns Kommune

Dansekapellets udendørs scene giver gårdrummet foran den historiske bygning en ny funktion og inviterer besøgende helt tæt på dans, bevægelse og leg.

Sorøs Grønne Scene

Fra parkeringsplads til levende byrum

Mellem Sorø Bibliotek og Sorø Kunstmuseum er der etableret et nyt gårdrum, der skal være samlingssted og inspirere til ophold for soranere og besøgende i byen. Den Grønne Scene er et uformelt opholdsrum i byen, der forener kunst, læring og fysisk aktivitet for alle aldersgrupper.

Tilbage i 2012 viste en brugerundersøgelse, at der blandt Sorøs indbyggere var et ønske om flere aktiviteter og opholdssteder i bymidten. Sorø er en ældre købstad med en lang karakteristisk hovedgade med små gårdmiljøer. Ét af disse gårdrum findes mellem de to kulturinstitutioner Sorø Kunstmuseum og Sorø Bibliotek og Lokalarkiv, der holder til i den historiske bygning De Unge Herrer's Gård fra 1625 samt det tilstødende sidehus. Indtil for nyligt var gårdrummet mellem de markante bygninger en parkeringsplads og blev derudover kun brugt som gennemgangsrum mellem boligerne i området og Storgade - byens hovedstrøg. Med 150.000 årlige besøgende fordelt på biblioteket og kunstmuseet, var det oplagt at

ændre gårdrummets funktion fra transit- og parkeringsområde til et levende og indbydende opholds- og oplevelsesrum. Mette Tingholm, kulturkonsulent i Sorø Kommune, forklarer:

“Det oprindelige gårdrum indbød ikke synderligt til ophold. Med etableringen af det nye torv håber vi at kunne tiltrække både borgere og besøgende udefra og inspirere nogle nye målgrupper til at besøge kunstmuseet og biblioteket. I stedet for kun at opleve kulturen inde i kulturinstitutionerne, ønsker vi, at etableringen af torvet er med til at understrege værdien af stedet mellem bygningerne. Her er skabt noget, der er varigt for Sorø og for byens borgere.”

Et gårdrum med uforløst potentiale

Etableringen af kulturtorvet giver stedet en helt ny betydning og funktion i byen. Det forløser det tidligere triste gårdums potentiale og samler biblioteket og kunstmuseet om et nyt fælles uderum med kunstneriske installationer.

“Det er et rum, der appellerer til mange og både fungerer til ophold og aktiviteter. Det bliver brugt af beboere i området og besøgende i Storgade, til skoleklasser, der besøger biblioteket

og tager ophold her for at spise madpakker, og til besøgende på kunstmuseet, der slutter museumsbesøget her med en snak om deres oplevelse. Det er alsidigt i brug,” forklarer Mette Tingholm.

Flere forskellige brugergrupper har allerede glæde af at kunne bruge og opholde sig på det nye kulturtorv. Samtidig har det vist sig, at torvets popularitet betyder, at der er nogle interne afvejninger af, hvem og hvordan pladsen kan bruges og stadig forblive et offentligt tilgængeligt rum. Som Mette Tingholm fortæller:

“Der er flere kulturaktører, der har henvendt sig for at høre om mulighederne for at bruge gårdrummet til forskellige arrangementer. Det er rigtig positivt, men det giver os samtidig nogle overvejelser om, hvorvidt pladsen skal kunne bookes til arrangementer og hvordan.”

Et særligt soransk sted

Med sin murstensbelægning og egetræs detaljer er Sorøs kulturtorv en tydelig afgrænset plads, der ved at være en anelse hævet over jorden giver brugere følelsen af at træde op på en scene. Det er STED By- og Landskabsarkitekter, der

har løst opgaven med at designe kulturtorvet i Sorø. Rosa Lund, arkitekt MAA og partner, fortæller, hvordan arbejdet med at give Sorø sin egen scene for hverdagslivets udfoldelser udmøntede sig i torvet:

“Vi arbejdede med at skabe unikke referencer til Sorø som sted. Sorøs kulturarv med Sorø Akademi som centrum rummer tydelige referencer til videnskab og opdagelse, og vi blev inspireret til at arbejde med disse tematikker. Hvordan kunne vi skabe en plads, som vækkede besøgendes nysgerrighed og undren? Det er især pladsens kunstneriske installationer, eller kuriositeter, som vi kalder dem, men også materialevalget, der skulle bringer de her dimensioner i spil.”

Alle byggeelementer, der udgør Sorøs kulturtorv, er naturmaterialer. Eg er det gennemgængende materialevalg, der er inspireret af de klassiske bindingsværksbygninger i Sorøs historiske bymidte, og dermed indeholder tydelige referencer til Sorøs bygningsarv. På pladsen er der optegnet linjer, som går igen i de bygninger, der omkranser pladsen. Bindingsværkshusene ud til hovedgaden, egetræerne i Sorøs alleé og de røde mursten fra Sorøs Kunstmuseum er bygningselementer, som man kan se i torvet. Naturmaterialerne har samtidig den fordel, at de ældes flot. Både kobber, messing og eg er alle materialer, der over tid vil ændre sig og blive en integreret del af Sorø. De binder fortid, nutid

og fremtid sammen. Mette Tingholm uddyber:

“Det betyder noget for oplevelsen og fornemmelsen, når man står her på pladsen, at der er tænkt over materialerne, og at de er i en vis kvalitet. Der er nogle elementer, der korresponderer og taler sammen.”

Et byrum med kunst som løftestang

På kulturtorvet i Sorø indgår en række sceniske elementer, der appellerer til leg og sætter fantasien i gang hos torvets besøgende. De kuriøse elementer omfatter bl.a. en spejlvæg, en fortællerbrønd og en observatorium-hvælving, hvor man i dagslys kan opleve stjernehimmel. Derudover findes også et camera obscura, der med referencer tilbage til Aristoteles skaber optiske effekter, der spejler omgivelserne ned på et tegnebord. Med disse elementer bliver torvet løftet fra et opholdsrum til at være et aktivitetsrum, hvor der er mulighed for at interagere og udfordre sanserne. Torvet leger med den gængse opfattelse af, hvad en legeplads er ved at bestå af elementer, som virker pirrende for alle aldersgrupper. Rosa Lund fortæller:

“Kuriositeterne er særligt skabt til denne plads - på grænsen mellem leg og videnskab og kunst. De mimer både instrumenter fra videnskaben og legen. Vi tror, at en leg ikke skal være en prædefineret ting. Det handler om at være interaktiv med det rum, du er i, og det skal være inkluderende for både børn og voksne. Kurio-

siteterne skaber forundring og stiller spørgsmål ved opfattelser af ting og steder. Og ligesom litteraturen og kunsten gør det, skal kuriositeterne være med til at udfordre besøgendes opfattelse af verden og udvide deres horisont.”

“Vi arbejdede med at skabe unikke referencer til Sorø som sted. Sorøs kulturarv med Sorø Akademi som centrum rummer tydelige referencer til videnskab og opdagelse, og vi blev inspireret til at arbejde med disse tematikker. Hvordan kunne vi skabe en plads, som vækkede besøgendes nysgerrighed og undren?”

Rosa Lund, arkitekt MAA og partner, STED By- og Landskabsarkitekter

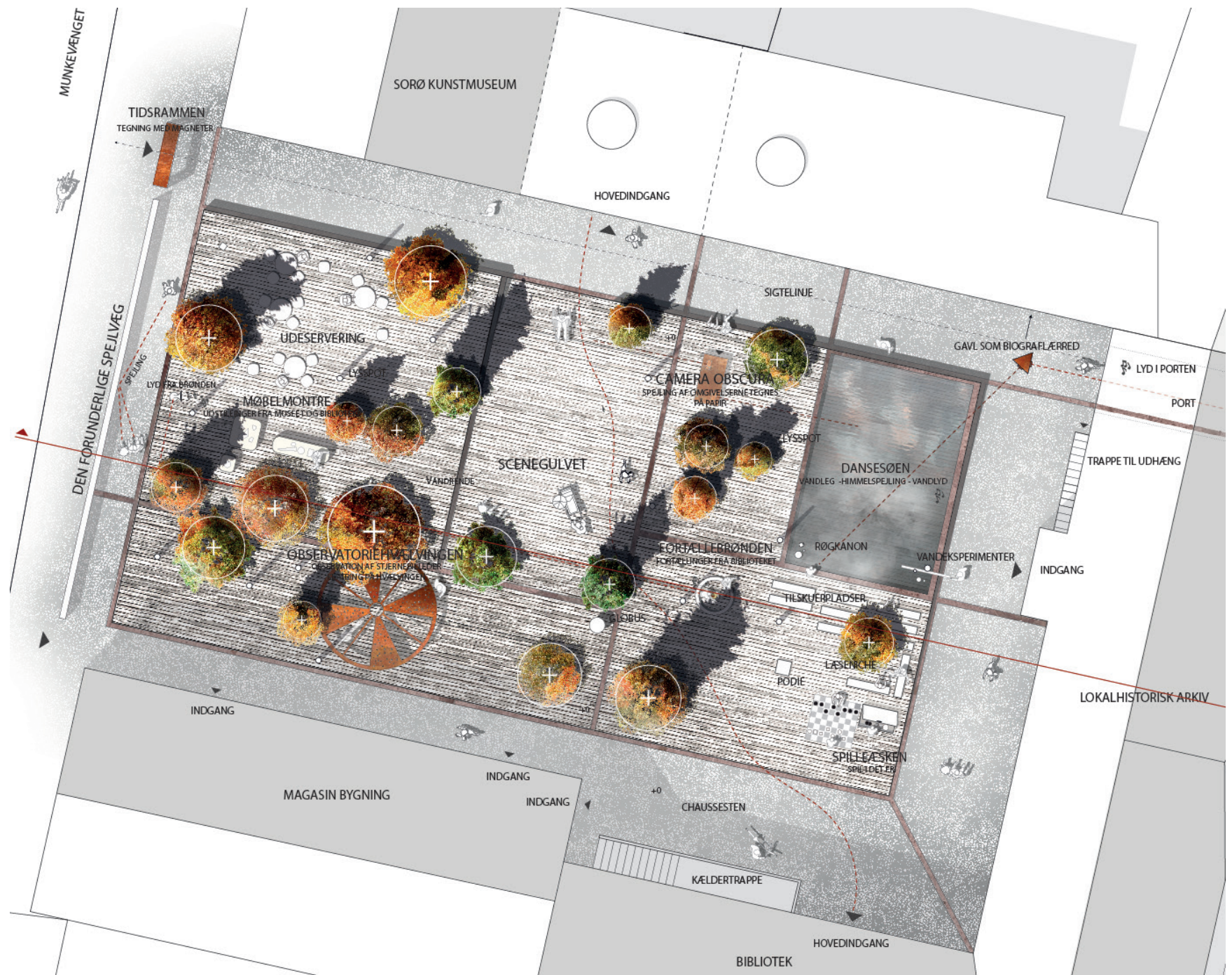
Sorøs Grønne Scene

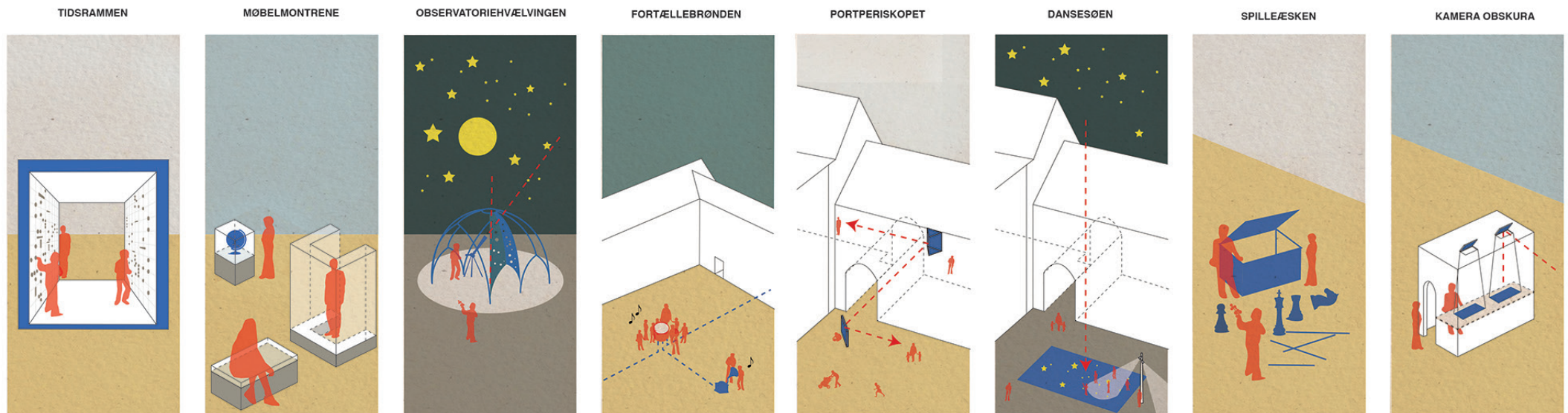
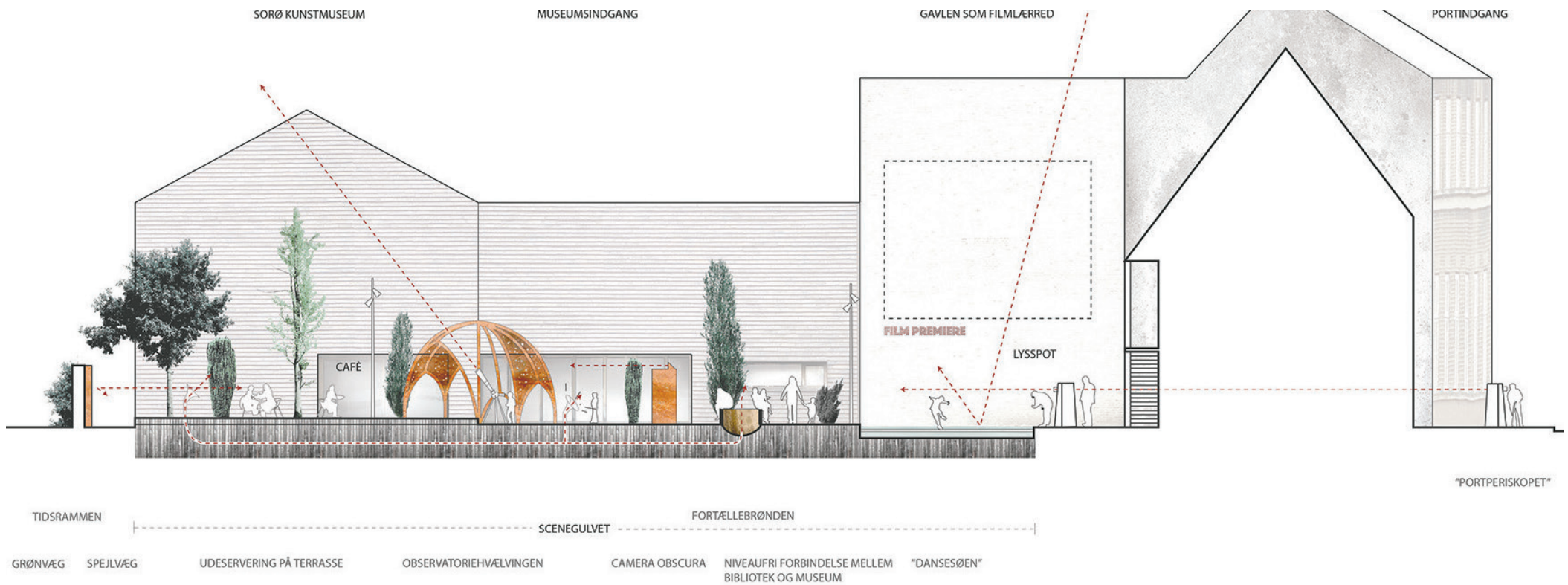
Sorø

Opførelse	2021
Bygherre	Sorø Kommune
Arkitekt	STED By- og Landskabsarkitekter
Anlægspris	7,6 mio. kr.
Areal	770 kvm
Anlæg	Nybyggeri
Driftsmodel	Aktiviteter og udstillinger sker i et samarbejde mellem Sorø Kunstmuseum, Sorø Bibliotek og Bykontor samt Sorø Kommune
Årlig driftsbudget	Bliver vedligeholdt af Sorø Kommune

Foto: Ulf Elbrønd

Bæredygtighed

Det er et spørgsmål om at vælge

Bæredygtighed er på dagsordenen overalt også inden for kulturbyggerier. Der bliver bygget efter nye bæredygtige standarder, og gamle bygninger transformeres, men bæredygtighed handler om mere end bygningerne. Det handler om at skabe kulturel og social bæredygtighed, og om at bære historien og vores fælles erfaringer og bevidsthed videre til de næste generationer. Bæredygtighed bliver derfor i høj grad også et spørgsmål om at vælge til og fra, for de forskellige perspektiver på bæredygtighed går ikke altid hånd i hånd.

Byggerier til fremtiden

De seneste år er bæredygtighed blevet et centralt parameter i udviklingen og realiseringen af kulturbyggerier. Det er en tendens, som knytter sig til den globale klimadagsorden og FN's 17 verdensmål for bæredygtig udvikling. Verdensmålene har sat fornyet fokus på at social, økonomisk og miljømæssig udvikling er tæt forbundne, og at der er behov for at forstå bæredygtighed bredt. Det betyder, at der er kommet et markant større fokus på, hvordan vi tænker og udformer fremtidens kulturbyggerier.

Det handler om at skabe løsninger, der har en lang holdbarhed både miljømæssigt, socialt, kulturelt og økonomisk. I forhold til byggeriets miljømæssige konsekvenser går udviklingen mod at optimere på energiforbrug og klimaftryk. Men bæredygtighed er et område, der rummer mange dilemmaer, og hvor der ikke altid er et simpelt svar på, hvad der er den mest bæredygtige løsning. For hvad er mest bæredygtigt? At transformere en gammel bygning og bevare bygningens historiske og kulturelle betydning for eftertiden, men derved gå på kompromis med eksempelvis energioptimering

og indeklima? Eller bygge nyt efter de højeste standarder, som giver en mere bæredygtig drift måde miljømæssigt og økonomisk, men som er løsrevet fra historien?

Spørgsmålet om bæredygtighed handler derfor i høj grad om, hvilket perspektiv og tidshorisont der bliver lagt ned over det konkrete kulturbyggeri. Hvad er værdien på den lange bane overfor, hvad koster det at realisere nu og her? Hvis først en bygning er revet ned, er den borte for altid, og hvad er værdien af den tabte historie? Valget mellem at bygge nyt eller transformere eksisterende bygninger afhænger af konteksten for det pågældende kulturbyggeri. Dog er der, som tidligere beskrevet, en bevægelse, der går mod mere bevaring og transformation af eksisterende bygninger.

Kulturbyggeriers sociale og kulturelle betydning

Kulturbyggerierne har en særlig betydning i forhold til at skabe velfungerende byer og lokalmiljøer med plads til alle. Det er i samspillet mellem rammer, aktører og brugere, at den kulturelle og sociale betydning opstår, og hvor

kulturbyggerier kan have en nøglerolle som lokalt samlingssted og drivkraft for engagement og ejerskab. En øget opmærksomhed på den sociale og kulturelle bæredygtighed medfører et større fokus på brugerne og de mennesker, der skaber liv i kulturbyggerierne. Den sociale og kulturelle dimension kommer derfor særligt til udtryk i indhold og tilgang. Hvordan skaber man arkitektur, der er åben og inkluderende for et bredt udsnit af befolkningen? Og hvordan understøtter kulturbyggeriet forskellige typer af både formelle og uformelle fællesskaber?

Det gælder også udviklingen af det professionelle kulturliv og kunstarter. Spørgsmålet er, om det store fokus på at åbne kulturfaciliteter for flere og gøre dem mere inkluderende er sket på bekostning af de udøvende kunstnere og kreatives behov. Kulturfaciliteternes sociale og kulturelle betydning er tæt knyttet til den generelle udvikling af kulturoplevelser af høj kvalitet. Det kræver steder og professionelle arbejdsmiljøer, som er dedikeret til kulturel og kunstnerisk udvikling, og hvor rammer og funktioner er tilpasset behovene inden for de forskellige kunstarter. Dette gælder særligt de performative kunstarter. Det kan være i form af øvelokaler til

“De værdier, som kulturlivet bygger på, går hånd i hånd med bæredygtighed. Derfor bør kulturbyggerierne gå forrest. Man skal kigge på brugerne og kende dem godt for at ramme plet fra start. Så kan man bygge ting, der med tiden bliver slidte og skal skiftes ud eller renoveres, men det er også ok, så længe man ikke lever af nyhedens interesse. Som kulturbranche står vi i et dilemma, for mange af de ting, vi gør inde i husene, er ikke bæredygtige. Se bare på scenografier, der bliver hældt ud, når de ikke er nye mere. Så bæredygtighed handler ikke kun om byggeriet, men også om indholdet og brugerne.”

Mette Strømgaard Dalby, chef for Nicolai Kultur og formand for Kulturhusene i Danmark

“Et bæredygtigt kulturliv handler også om, at der er de rette faciliteter til udviklingen af kunsten. Man har rigtig mange steder fokus på borgerne og amatørerne, og det er fint, men de professionelle er afgørende for den fortsatte kvalitet og udvikling af kunsten og kulturen - til glæde for os alle sammen. Der er brug for faciliteter i byerne, hvor for eksempel de uafhængige scenekunstnere kan udvikle sig og skabe deres produktioner. Det handler om steder til dem, som ikke har en fast scene, men turnerer rundt i hele landet med deres forestillinger. De har brug for prøvefaciliteter, når de udvikler nye forestillinger. Et kreativt og professionelt rum, som samtidig kan være med til at binde miljøet sammen rent fysisk.”

Mikkel Harder, leder, Udviklingsplatformen for Scenekunst

musikere eller produktionsfaciliteter til turnerende teater- eller dansekompanier. Adgangen til professionelle faciliteter giver mulighed for at udvikle den kunstneriske praksis, prøve nyt og skærpe sit fokus, som sikrer, at der produceres på et højt kunstnerisk niveau.

Ser vi på tværs af de øvrige tendenser og casene, er det tydeligt, at det vellykkede kulturbyggeri bliver skabt i tæt dialog med lokale borgere, brugere og interessenter. Der er forskellige måder at gå i dialog med borgere og brugere på, ligesom der kan være forskel på, om det er et museum, bibliotek eller kulturhus, der bliver etableret. Pointen er, at der er en stor styrke i at lave aktiviteter og invitere brugere og borgere indenfor i de fysiske rammer, inden de står klar og dørene åbnes officielt. Hvis det først er efter åbningen, at inddragelsen går i gang, kan det være svært at opbygge en relation til lokalmiljøet. Det handler derfor om at udnytte det mulighedsrum, som et kulturbyggeri skaber.

Derfor er det også vigtigt at afsætte tid og ressourcer af til inddragelsen sideløbende med, at byggeriet bliver realiseret. Det handler om at tilrettelægge en proces, som er transparent og inddrager alle relevante parter. Det kan være en krævende proces, hvor det er vigtigt undervejs at afstemme forventninger og beslutningsansvar. Det handler om at være tydelig som bygherre i forhold til, hvor det er muligt at påvirke rammerne, og hvad der ligger fast og ikke er til diskussion.

Et stærkt organisatorisk og økonomisk fundament

Der er generelt kommet et øget fokus på drift og kompetencebehov i forbindelse med kulturbyggerier. Hvad kræver det af økonomi, organisation og kompetencer at drive stedet? Skal aktiviteterne faciliteres og styres af kommunen, andre aktører eller er de selvorganiserede?

Den økonomiske bæredygtighed handler både om at skabe nogle rammer, der efterfølgende kan driftes, og om organisering og ejerskab. Der er en øget opmærksomhed på, at kulturbyggeriet ikke bliver 'en dyr gave', som det efterfølgende er svært at drive. Der skal være sammenhæng mellem det forventede antal brugere, rammer, aktiviteter, organisering og de ressourcer, der er til rådighed. Der vil her være forskel på, om det er en eksisterende organisation, der udvider eller bygger nyt, eller om det er et helt nyt initiativ, hvor byggeri, organisation og ejerforhold bliver opbygget som en del af udviklingsprocessen. I det sidste tilfælde vil der typisk være en eller flere lokale ildsjæle, der driver projektet fremad. De lokale ildsjæle kan være en stor styrke for projektet og bidrage til at skabe opbakning og engagement. Men det kan også være sårbart, for med en udviklingshorisont, som kan vare mange år, er det ikke sikkert, at ildsjælene har ressourcer og overskud til at gå hele vejen. I de projekter, som er drevet af ildsjæle, er der derfor behov for at være ekstra opmærksom på, at de ikke brænder ud i processen.

Det er samtidig interessant, at de nye kulturbyggerier har givet anledning til at eksperimentere med nye organisationsformer, hvor ansvaret for driften deles ud mellem flere aktører på tværs af kommunale og frivilligt drevne organisationer. Kulturbyggerierne og de tilhørende organisationer er for størstedelens vedkommende offentlig forankret og har enten en kommunal og/eller statslig tilknytning og grundfinansiering. Udviklingen er imidlertid gennem en årrække gået mod, at kulturinstitutionerne skal skabe en stadig større egenindtjening for at opretholde deres økonomiske fundament. Der er derfor opstået nye former for partnerskaber mellem offentlige og kommercielle aktører, der udfordrer tidligere tiders mere skarpe opdeling. For kan der også ligge en kommercielt ejet butik i et kulturbyggeri? Og kan man udleje kontorpladser til virksomheder? Der er flere eksempler på, at de offentlige og private aktører eksisterer side om side og indgår på lige fod i at udvikle steder og skabe attraktivt indhold og aktiviteter for borgere og gæster. For at det lykkes, er det afgørende, at der er et stærkt fælles værdigrundlag, som går på tværs af både offentlige, private og frivillige aktører, og en grundlæggende forståelse for, hvordan man hver især bidrager til oplevelsen og den fælles udviklingen af stedet.

BaneGaarden København

Opførelse
Arkitekt
Bygherre

2019-
Rønnow Arkitekter
DSB Ejendomsudvikling
og BaneGaarden

DSB's gamle træladler fra 1900-tallet i København har fået nyt liv og danner nu ramme om BaneGaarden. De ni lader gennemgår en omfattende restaurering med respekt for bæredygtige materialer og metoder. Her er restauranter, bageri, madboder, gårdbutik samt et kulturprogram, der tæller talks, debatter og workshops. Alt sammen med det formål at inspirere og bidrage til grøn omstilling.

Foto: BaneGaarden

Cosmos

Byens nye dagligstue på hovedgaden

“Her er rart” er en af de beskrivelser af Cosmos i Viby Sjælland, som daglig leder Caroline Stokholm Clemmensen har hørt allermost siden det nye hus åbnede dørene i efteråret 2021. Cosmos er et bibliotek, borgerservice, kulturhus og lokalarkiv, der skaber rammer for sociale fællesskaber. Ambitionen er at skabe en fælles dagligstue midt i byen.

Bibliotekschef for Roskilde Bibliotekerne, Christian Lauersen, fortæller om baggrunden for at etablere Cosmos:

“Vi var så heldige, at vi fik mulighed for at skabe et nyt sted på hovedgaden midt i byen. Det var oplagt at samle byens forskellige kulturelle aktiviteter og funktioner, som ellers lå spredt rundt om i byen, ét sted. Vi ville gerne eksperimentere med, hvad der skete, når vi samlede bibliotek, arkiv og borgerservice, der hører under kommunen med det foreningsdrevne kulturhus, og hvor driften og organiseringen byggede på et fuldgældigt samarbejde mel-

lem kommune og forening. Vi ville skabe en helhed, som var meningsfuld for borgerne og et attraktivt sted at komme i mange forskellige sammenhænge.”

Nyt hus, der bygger videre på historien

Cosmos er bygget på det sted, hvor byens gamle mejeri lå, og som fra 1965 til 2005 husede en medicinalvirksomhed. Heraf navnet Cosmos, der refererer til den tidligere virksomheds navn Pharmacosmos, og dermed bærer en del af byens historie videre i navnet. Det er ikke kun i navnet, at den nye bygning skaber referencer til den gamle bygnings historie og funktion. Christensen & Co Arkitekter og Primus Arkitekter, der har tegnet den nye bygning, fandt inspiration i formgivningen af bygningen og til facadens udtryk i den gamle bygning. Med deres egne ord har de vendt vrangen ud på det gamle mejeri, der var beklædt med hvide klinker indvendigt, og beklædt facaden med hvide klinker. Michael Christensen, kreativ direktør i Christensen & Co Arkitekter, fortæller:

“Vi var meget bevidste om, at vi gerne ville føre historien videre, selvom vi byggede nyt.

Det skulle være et hus, der passede til Viby både hvad angik husets skala i forhold til de omkringliggende bygninger og funktionerne i huset. Det var vigtigt, at det blev et åbent og indbydende hus, der signalerede liv og aktivitet. Da tegningerne af huset første gang blev præsenteret på rådhuset, var komiteen lidt skuffet over, at man ikke kom ind i et større rum. De ønskede, at det skulle være kæmpestort med højt til loftet, men det gik imod intentionen om at skabe et inviterende og rart sted at være.”

Michael Christensen uddyber:

“Vi ville gerne skabe en ankomst, der stimulerede brugernes nysgerrighed og lyst til at gå på opdagelse i huset. Vi viste derfor komiteen en 3D model, hvor de kunne få fornemmelsen af rummet og se, at det var rigeligt åbent.”

Det blev taget godt imod, og der blev truffet en beslutning om ikke at ændre på proportionerne. I dag er alle involverede parter glade for resultatet og det samme er brugerne.

En bygning i balance

Cosmos er et hus, hvor mange funktioner skal berøre hinanden uden at forstyrre hinanden. Det er en balance, som kræver at man kan styre akustikken i de åbne rum. Værksted, scenerum og køkkenet kan lukkes helt af, så de ikke forstyrrer resten af huset, når de er i brug. De kan også åbnes op til resten af huset og til pladsen udenfor, når der er behov for det. Det giver en fleksibilitet, som ifølge Caroline Stokholm Clemmensen fungerer rigtig godt, og som giver plads til mange forskellige brugere på samme tid og fordelt over dagen.

Der er arbejdet med at skabe en balance i bygningen mellem åbenhed og transparens, der skaber sammenhæng, og det mere lukkede og afgrænsede, hvor der er mulighed for at trække for eller have små rum i rummet. Åbenheden er skabt ved, at bygningen er tilgængelig fra begge sider, og at kulturforeningens aktiviteter med billedkunstværksted, scenerum og café er placeret i stueetagen sammen med borgerservice og bibliotekets udlånsstation. En stor bred trappe midt i bygningen fører op til biblioteket og lokalarkivet på første sal. Biblioteket består af tre zoner: en børnezone med god plads og materialer i gulvhøjde, en zone med bibliotekets samling i en mere traditionel opstilling med bogreoler og en opholdszone med bl.a. brætspil særligt tiltænkt de unge. Sidstnævnte zone er også det sted, som Christian Lauersen peger på

som sit yndlingssted i huset:

“Det er ret fedt med de to store vinduer, der praktisk og mentalt fungerer som et vindue ud til verden og skaber sammenhæng med det, der sker udenfor.”

Det har dog også haft nogle konsekvenser at samle de forskellige funktioner under samme tag. Eksempelvis har biblioteket fået færre kvadratmeter i Cosmos end i det gamle bibliotek, hvilket betyder, at der er færre hyldemeter til bogsamlingen. Det er der også enkelte borgere, der har kommenteret, efter at huset er åbnet. Den reaktion er ikke kommet bag på Christian Lauersen og var forventet, fordi borgerne i Viby var glade for biblioteket. Men det blev gjort med åbne øjne fra kommunens side, fordi den nye placering i Cosmos giver biblioteket et helt andet liv og mange nye muligheder også for at sætte samlingen i spil på nye måder.

Bæredygtighed handler om både mennesker og bygninger

I 2018 vedtog Roskilde Kommune en ejendomsstrategi med fokus på bæredygtighed og siden 2021 er alle større kommunale byggerier blevet DGNB-certificeret - også Cosmos. Det er ikke kun i forhold til selve bygningen og byggeriet, at bæredygtighed har været centralt. Det handler om at skabe et sted, der på den lange bane bidrager til byens liv og fortsatte

udvikling. Cosmos er et moderne mødested, der reflekterer nutidige behov.

Med sine knapt 5.000 indbyggere minder stationsbyen Viby ca. 15 km syd for Roskilde om mange andre byer rundt omkring i landet. En del butikker er lukket over årene, og da der ikke er kommet nye til, var der ikke det samme liv i hovedgaden som tidligere. Forhåbningen er, at Cosmos kan være med til at ændre den udvikling og blive et samlingspunkt i byen. Som Christian Lauersen forklarer:

“Den hårde infrastruktur med togforbindelse, skole, daginstitutioner m.m. er der godt styr på i Viby, men den sociale infrastruktur, der er så vigtig for at skabe sammenhæng i byen, havde et udviklingspotentiale. Ikke fordi der manglede kulturelle tilbud og aktiviteter, men de levede lidt hver deres liv rundt om i byen. Nu er en stor del blevet samlet og understøtter hinanden på en helt anden måde.”

Ifølge Caroline Stokholm Clemmensen har den lokale forankring være en afgørende del af processen:

“Man har fra kommunens side gjort sig umage med at sikre, at alle har haft mulighed for at give deres besyv med og at gøre processen gennemsigtig. Den har været struktureret med en kommunal styregruppe og en projektgruppe med alle involverede parter. Arbejdet med byggeprogrammet har været dialogbaseret, og vi har eksempelvis haft en fælles dialog om fordeling

af kvadratmeterne, hvor vi har fundet frem til, hvad vi hver især havde brug for, hvad vi kunne deles om, og ikke mindst hvad vi kunne tilføre af nyt. Sideløbende med byggeprogrammet var der en dialog, om hvilke værdier der skulle være centrale for huset, og hvordan vi kunne være fælles om at drive det. Vi ville gerne udfordre det rum, som kommune og civilsamfund skaber sammen. Det er ikke sådan, at kommunen tilbyder rammerne og så flytter civilsamfundet ind - det er et hus, der er skabt i fællesskab.”

Huset skal udvikle sig med byen og borgerne

Det er med samme udgangspunkt, at Cosmos i dag bliver drevet. Der er etableret et samarbejdsudvalg, en form for bestyrelse, hvor der politisk er vedtaget en samarbejdsaftale omkring husets drift. Der er repræsentanter fra de forskellige funktioner, som deles om ansvaret og aktiviteterne. Så huset bliver drevet sammen, men som Caroline Stokholm Clemmensen påpeger:

“Vi skal hele tiden udvikle os i forhold til, hvem der bor i Viby, hvem der bruger huset og hvad der sker i Roskilde Kommune generelt. Udfordringen er ikke at få landet én måde at gøre det på, men stadig at forholde os fleksible og åbne.”

Selvom Cosmos kun har været åbent i knapt fem måneder og nærmest samtidig med at landet lukkede ned for tredje gang på to år, er hu-

set allerede fuld af aktivitet. Her mødes forældre på barsel og i værkstedet bliver byens delecycler repareret og holdt vedlige af en lille gruppe frivillige. Om formiddagen kan der være yoga i salen og om aftenen koncert, filmvisning eller fællesspisning. Caroline Stokholm Clemmensen ser frem til, at det bliver sommer, og at de for alvor kan indtage den nye plads på den ene side af huset. Der er også planer om at inddrage et yderligere areal til nyttehaver i bunden af pladsen, som en gruppe frivillige er interesseret i at drive. Det er ikke ideer og engagement, der mangler i Viby, og med Cosmos er der kommet et naturligt sted at gå hen og møde andre med gode ideer og lysten til at engagere sig.

Foto: Niels Nygaard

Fremtidens kulturbyggerier

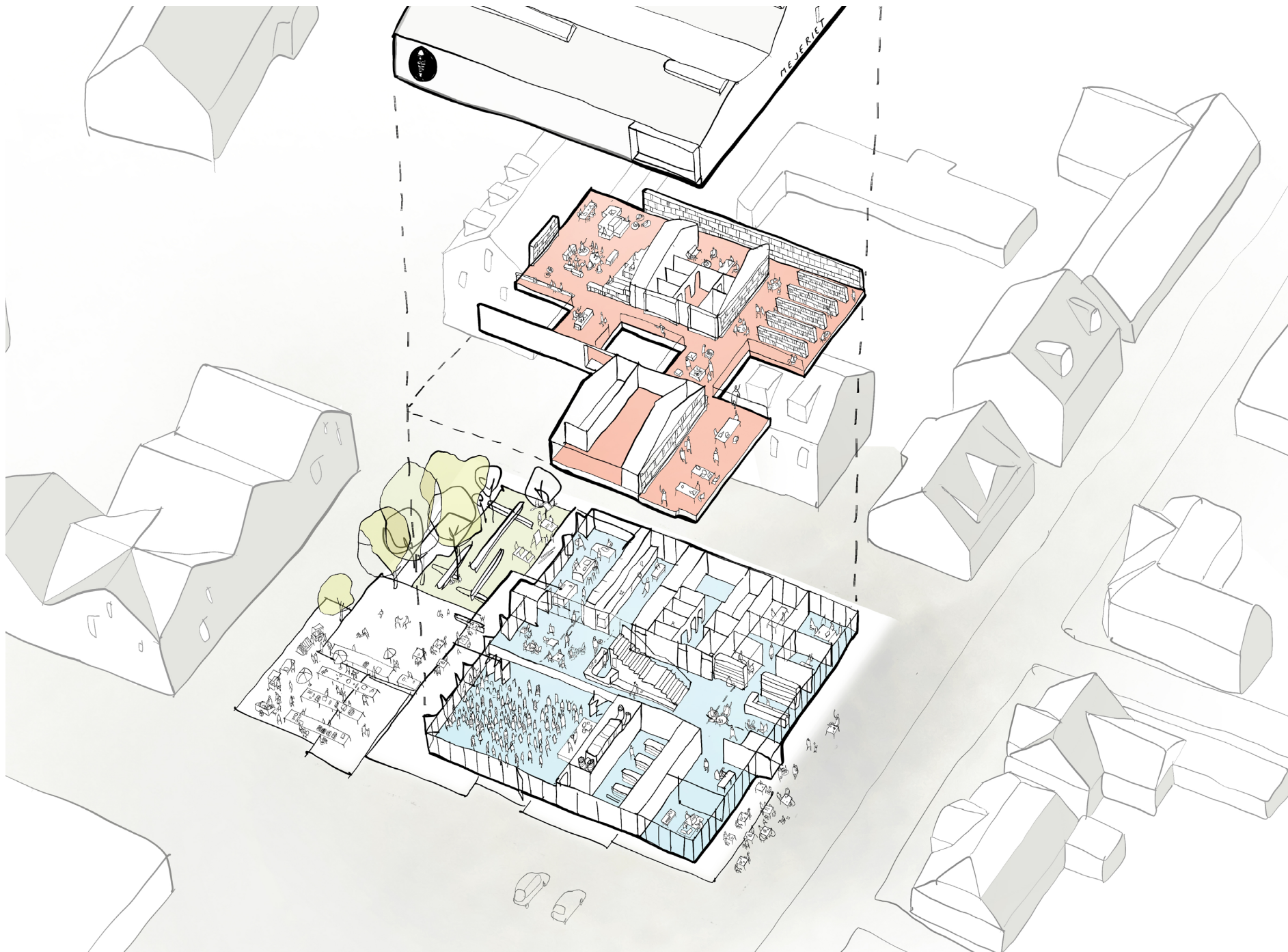
Cosmos

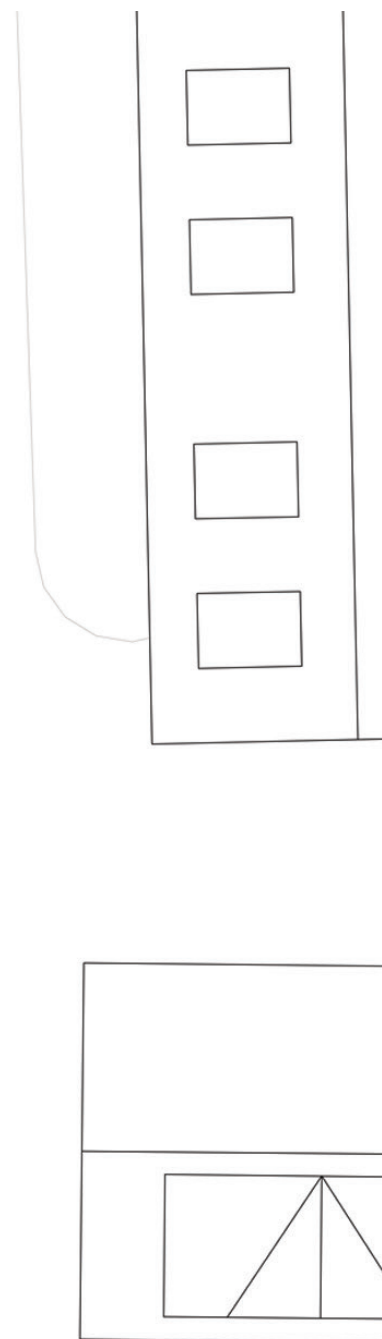
Cosmos Viby Sjælland

Opførelse	2021
Bygherre	Roskilde Kommune
Arkitekt	Christensen & Co Arkitekter og Primus Arkitekter
Landskabsarkitekt	STED By- og Landskabsarkitekter
Anlægspris	37 mio. kr.
Areal	1.400 kvm
Anlæg	Nybyggeri. Certificeret til DGNB-sølv
Driftsmodel	Der er etableret et samarbejdsudvalg med det overordnede ansvar for driften af Cosmos. Samarbejdsudvalget består af repræsentanter fra foreningen KulturCosmos og Roskilde Kommune
Organisation	Cosmos drives af en daglig leder i samarbejde med bibliotek og borgerservice samt frivillige fra KulturCosmos
Årlig driftsbudget	Har ikke haft et fuldt driftsår

Pejlemærker for fremtidens kulturbyggeri

De fem tendenser kan bruges som inspiration og pejlemærker i udviklingen af nye kulturbyggerier. Det er ikke en færdig opskrift på det vellykkede kulturbyggeri, men et redskab til dialog mellem bygherre, arkitekter og borgere om, hvad der er vigtigt at være opmærksom på, når man udvikler fremtidens kulturbyggerier.

Når vi ser ud over landskabet af nyere kulturbyggerier, er det tydeligt, at de er del af en større udvikling på kulturområdet, der handler om at brede kultur ud til flere. Kulturinstitutionerne åbner sig i højere grad end tidligere ud mod verden, og det sætter aftryk i arkitekturen og programmeringen af bygningerne. Det handler om at redefinere kulturbygningens betydning og funktion og nedbryde nogle af de historiske barrierer, der har været indlejret i kulturbyggeriet gennem århundreder. Fremtidens kulturbyg-

gerier inviterer indenfor og er imødekommende. Fra at være et sted for de få, bliver de til et sted for mange. Her er kvalitet ikke et spørgsmål om finkultur over for folkelig kultur. Det er snarere ambitionen at skabe bygninger og mødesteder, der inspirerer, fortæller historier, og som kan bringes i spil på mange forskellige måder for mange forskellige mennesker.

En vigtig pointe, som går på tværs af de fem tendenser og cases, er, at der ikke findes en model eller opskrift for det vellykkede kulturbyggeri. Hvad der fungerer godt et sted, er ikke nødvendigvis den rigtige løsning et andet sted. Dermed ikke sagt, at man ikke kan lade sig inspirere og bygge videre på andres erfaringer, men det skal ske ud fra konteksten af det enkelte byggeri.

Intentionen med publikationen er, at de fem tendenser kan bruges som pejlemærker for fremtidens kulturbyggerier. Vi håber, at de kan være med til at kvalificere samtalen om, hvad der er vigtigt, for netop det kulturbyggeri, man ønsker at realisere. Hvad enten det er en kommune,

institution eller en helt tredje bygherre, der sidder for bordenden. Om der er tale om en udvidelse af en eksisterende institution, et nybyggeri eller en transformation.

Grundlæggende handler det om at skabe bæredygtige bygninger og steder. Nu og i fremtiden. Steder der kan udvikle sig med tiden og har en bygningsmæssig kvalitet, der gør, at de også har en funktion og relevans for den næste generation.

“Hele kultursektoren kunne blive bedre til at skabe rum, hvor man som besøgende føler sig velkommen, når man træder ind. Derfor er ankomstområdet, og hvordan vi tager imod dem, der kommer ind af døren, så vigtigt. Det handler om værtskab og om at skabe de rette rammer, så man ikke står med følelsen af ikke at vide, hvordan man skal gebærde sig.”

Lotte Hviid Dhyrbye, leder, Tænketanken Fremtidens Biblioteker

“Det er interessant, at vi mennesker har en tendens til at søge de samme steder hen. Vi er ofte enige om, når et sted er godt. Det kan være et sted, hvor der er en særlig atmosfære, steder som taler til vores kroppe og sanser. Det handler dybest set om stedets identitet. Det er det, vi bliver tiltrukket af og intuitivt kan mærke og reagerer på.”

Marianne Levinsen, arkitekt MAA og indehaver, Marianne Levinsen Landskab

“Kulturens rum bliver åbnet op på helt nye måder de her år. Det går begge veje - kulturen rykker uden for murene i byrum og landskaber, men trækker også det øvrige samfund og vores fælles samtale ind i nye inspirerende rammer og faciliteter.”

Peter Thor Andersen, direktør, Øhavsmuseet

TAK

Følgende har bidraget til analysen.

- Ane Cortzen, arkitekt samt tv- og radiovært
- Boris Brorman Jensen, arkitekt MAA
- Caroline Stokholm Clemmensen, daglig leder af Cosmos, Roskilde Bibliotekerne
- Charlotte Schmidt, senior arkitekt MAA, Transform (tidl. arbejdet ved CEBRA Arkitekter)
- Christian Lauersen, biblioteks- og borgerservicechef, Roskilde Kommune
- Gitta Malling, teaterdirektør, Limfjordsteatret
- Kasper Pilemand, arkitekt MAA og partner, Dorte Mandrup Arkitekter
- Klaus Melbye, leder, Vadehavscentret
- Kristian Krogh, direktør, Maltfabrikken
- Kristine Jensen, landskabsarkitekt MAA, professor i landskab og arkitektur ved KADK og indehaver af Kristine Jensen Landskab & Arkitektur
- Lotte Hviid Dyrby, leder, Tænketanken Fremtidens Biblioteker
- Marianne Levinsen, arkitekt MAA og indehaver, Marianne Levinsen Landskab
- Marie Østergård, bibliotekschef, Aarhus Kommune
- Mette Strømgaard Dalby, chef for Nicolai Kultur og formand for Kulturhusene i Danmark
- Mette Tingholm, kulturkonsulent, Sorø Kommune
- Mette Tony, arkitekt MAA og founding partner, Praxis Arkitekter
- Michael Christensen, arkitekt MAA, kreativ direktør og stiftende partner, Christensen & Co Arkitekter
- Mikkel Harder, leder, Udviklingsplatformen for Scenekunst
- Peter Thor Andersen, direktør, Øhavsmuseet
- Rosa Lund, arkitekt MAA og partner, STED By- og Landskabsarkitekter

Tendensanalyse
Udarbejdet af Seismonaut for Lokale og Anlægsfonden

SEISMON¹UT

LOKALE⁸
ANLÆGS
FONDEN